

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku Instituut

Mirell Reinson

KODUTUTE SUBKULTUURI TÜÜPJOONED TALLINNAS

Magistritöö

Juhendajad:
Uno Traat, MA
Ülle Vanaisak, MA

Tallinn 2021

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPU- VÕI MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku Instituut	Kaitmise kuu ja aasta: Juuni 2021
Töö pealkiri eesti keeles: Kodutute subkultuuri tüüpjooned Tallinnas	
Töö pealkiri võõrkeeles: Typical features of the homeless subculture in Tallinn	
<p>Lühikokkuvõte: Magistritöö on kirjutatud eesti keeles ja sisaldab ingliskeelset resümeed. Töö maht on 82 lehekülge. Andmete illustreerimiseks on kasutatud 3 tabelit ja 2 joonist.</p> <p>Magistritöö eesmärgiks on välja uurida Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooned ja töötada välja lahendusi nende taasühiskonnastamiseks. Eesmärgi saavutamiseks püstitati neli uurimisülesannet, milleks olid: analüüsida kultuuri ja subkultuuri elemente ning erinevate koolkondade käsitlusi; analüüsida osalusvaatluse tulemusena Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjooni; intervjueerida kodutuid, analüüsida nende vastuseid oma subkultuuri ja selle elementide kohta ning viia läbi intervjuu Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktori Kersti Põldemaa'ga, et avada tema seisukohti kodutute subkultuuri kohta; sünteesida teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid kodutute seotud probleemide leevendamiseks.</p> <p>Magistritöö eesmärgi ja uurimisülesannete saavutamiseks kasutas autor uurimisstrateegiana etnograafilist uuringut ning andmekogumise meetodina osalusvaatlust, etnograafilisi intervjuusid ja ekspertintervjuud.</p> <p>Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas analüüsitakse kultuuri ja subkultuuri elemente, kodutute määratlust maailmas ning subkultuuri mõistet erinevate koolkondadele lähtudes. Uurimistöös teises osas käsitletakse uuringu metoodikat ja valimit ning analüüsitakse osalusvaatluste ning etnograafiliste intervjuude tulemusi. Seejärel tehakse järeldusi ja ettepanekuid kodutute olukorra parandamiseks ning nende taasühiskonnastamiseks. Andmete töötlemiseks on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi ning andmetöötlusprogrammi NVIVO 11. Uuringu tulemuste põhjal selgitas autor välja Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjooned ning esitas ettepanekuid nende olukorra parandamiseks ja taasühiskonnastamiseks.</p>	
Lisad: -	
Võtmesõnad: kodutud, subkultuur, kultuur, Chicago koolkond, kodutuse mõiste	
Võõrkeelsed võtmesõnad: homeless, subculture, culture, chicago school, concept of homelessness	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Mirell Reinson	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p>	
Allkiri:	Kommentaari: -
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Uno Traat	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Ülle Vanaisak	Allkiri:
Kaitmisele lubatud	

Sisejulgeoleku Instituudi direktori ülesannetes: Anne Valk	Allkiri:
---	----------

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	5
SISSEJUHATUS	6
1. SUBKULTUUR JA SELLE OLEMUS	12
1.1 Kultuur ja selle elemendid	12
1.2 Kodutute isikute määratlus erinevates riikides	17
1.3 Subkultuuri mõiste ja käsitlus erinevates koolkondades	22
2. OSALUSVAATLUSTE JA INTERVJUUDE ANALÜÜS.....	31
2.1 Uuringu protsess ja valim	31
2.2 Empiiriline uuring ja tulemused.....	36
2.2.1 Osalusvaatlused.....	36
2.2.2 Etnograafilised intervjuud	44
2.2.3 Ekspertintervjuu	56
2.3 Järeldused ja ettepanekud	61
KOKKUVÕTE	66
SUMMARY	68
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	69
TABELITE JA JOONISTE LOETELU.....	78
LISA 1 Vaatluspäevik.....	79
LISA 2 Intervjuu küsimused kodututele	80

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

KOV - kohalik omavalitsus

EMO - erakorralise meditsiini osakond

ETHOS - Euroopakodutuse ja eluaseme puuduses isikute tüpoloogia

FEANTSA - European Federation of National Organisations working with the Homeless

SISSEJUHATUS

Euroopa Liidu Regioonide Komitee „Euroopa kodutuse kaotamise strateegia“ kohaselt oli 2014. aasta seisuga endiselt palju inimesi, kes oma tervist ja elu ohtu seades tänaval elasid. Arvestades, et eluase on inimese põhivajadus, on kodutus sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse kõige äärmuslikum vorm. Euroopa Liidus on ligi 3 miljonit inimest, kes elavad sotsiaalhoolekande asutustest saadavast abist. Euroopa Liidu Regioonide Komitee seisukohalt peaks igal liikmesriigil olema riiklik kodutuse vastu võitlemise strateegia, mille kohaselt on selge vastutus andmete kogumisel, järelevalve strateegial ning selle rakendamisel. (Valcarsel Siso, 2014, lk 36-39)

Eestis oli 2004. aasta seisuga koduta umbes 3500 inimest, mis moodustab elanikkonnast 0,3%. Peamiselt on kodutuid rohkem Tallinnas ning teistes suuremates linnades (Sotsiaalministeerium, 2004, p. 12). Eestis 2010-2011. aastail läbi viidud loenduse põhjal selgus, et kodutuid isikuid fikseeriti umbes 1900-2100 inimest, kellest Tallinna kodutute arv moodustas 65% (Kõre, *et al.*, 2017, lk 39-53). 2014. aastal kasutas öömajateenust 1497 inimest (Sotsiaalministeerium, 2014), kellest Tallinna kodutuid oli 572 isikut. Vastavalt Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse aruannetele kasutas öömaja teenust 2012. aastal 485 klienti (Pöldemaa, 2013), samas, kui 2019. aastal oli selleks arvuks 624 isikut, ning järjekorras 175 taotlust (Pöldemaa, 2019, lk 6-16). Kodutute isikute arv on jätkuvalt kasvutrendis. Eluasemete kallinemine ees- ning suurlinnades soodustab kodutuse kasvu ning seab raskematesse oludesse perekondi, palgatöötajaid, üksikemasid ja noori, kes on sunnitud elukohta vahetama või asuma elama maapiirkondadesse. (Hencks & Edelenyi, 2020, pp 2-3)

Hetkel valitseb riigis eriolukord seoses COVID-19 viiruse levikuga. Kodutud viibivad öösiti samades ruumides öömajal ning võivad üksteist nakatada, olles päevasel ajal tänaval ja nakatades viirusega ka teisi inimesi. Tallinna kodutute öömajades viidi läbi viiruse masstestimine, mille tulemused olid 56 % osas positiivsed. See tähendab kodutute isikute isoleerimist, kuid see pole alati lihtne. (Stakelum & Matthiessen, 2020, pp. 1-6)

Sõnaga kodutu kaasneb koheselt mõte räpane, haisev, tänaval trampiv, ebameeldiv alkohoolik. Kodutud ei ole täielikult vastutavad oma probleemide eest, vaid kodutuse

põhjusteks võivad olla nii individist, kui ka ühiskonnas esinevatest probleemidest tulenevad põhjused. (Ravenhill, 2014, pp. 13-25) Kodutuid on väga raske loendada (Tint, 2015, lk 10-12). Kodutust ei ole võimalik täielikult kaotada, kuid on võimalik välja töötada toetav süsteem. Ühiskonnas valitseb arvamus, et kodutu on ise süüdi, et tänavale sattus, kuid keegi ei sünni kodutuna või toimetulekuraskustega. Kodutus kui sotsiaalne tõrjutus ei ole vaid kodutute endi mure, vaid kogu ühiskonna mure. (Põldemaa, 2010, lk 23-24)

Autori hinnangul on kodutud grupp, kellel on tänaval väljakujunenud oma eripärased normid, reeglid, uskumused, traditsioonid, väärtused, äratuntav välimus jne. Seetõttu võib kodutute gruppi nimetada subkultuuriks. Autor on kodutuid aastaid kõrvalt uurinud seoses oma tööga. Kodutud on väga kinnised ja nendega on raskem saavutada kontakti, nad on kibestunud, ei usalda kedagi ja ei usu enam muutustesse. Kodutute grupis pannakse toime ka erinevaid süütegusid, kuid tihti ei jõua teave neist süütegudest õiguskaitseorganiteni. Tänavatel on kodututel näha vigastusi. Sageli väidavad nad ise, et on kukkunud või kui keegi neid lõi, siis politseisse nad avaldust ei tee, kuna see on nende arvates mõttetu. See on viinud omakohtuni ning mõnigi kodutu on seeläbi oma elu kaotanud (Reinson, 2015, lk 26-37).

Subkultuur on erilaadse käitumise ja tõekspidamistega kultuur, mis eksisteerib suuremas kultuuris. Subkultuurid võivad areneda ühisest hobist või huvist millegi vastu. Tihti moodustavad subkultuurid omaette maailma, kuid võivad vastanduda tavakultuuriga. Subkultuuris võivad esineda eripärased normid, keel, moraal, kombestik, traditsioonid, uskumused. Eesti teadlastest on põhjalikumalt uurinud subkultuuri, selle olemust ja vastavaid teooriaid Tallinna Ülikooli professor Airi-Alina Allaste. (Allaste, 2013, lk 123-129).

Autor leiab, et mõistes kodutute subkultuuri tüüpjooni, on sotsiaalsüsteemil võimalik läheneda kodututega seotud sotsiaalsetele probleemidele adekvaatsemalt ning lahendada paremini nendega seotud ühiskonda häirivaid muresid. Kodutute taasühiskonnastamine on autori arvates pikem protsess ja nõuab sügavamalt lähenemist nende grupile. Seetõttu leiab autor, et antud käitumist on vaja uurida, samuti on nende käitumist mõistes võimalik

seda gruppi suunata, osates neile õigesti läheneda. Autorile teadaolevalt ei ole Eestis kodutute subkultuuri uuritud.

Lähtudes Tallinna Sotsiaaltöökeskuse uuringutest, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee aruandest ning Sotsiaalministeeriumi poolt läbi viidud uuringust on kodutute isikute arv kasvutrendis (Põldemaa, 2020; Hencks & Edelenyi 2020; Sotsiaalministeerium, 2004, p. 12). Euroopa kodutuse jälgimise keskusele on kodutusega võitlemine olnud sotsiaalse kaasamise ja sotsiaalkaitse strateegia tähtis osa, strateegia kaudu koordineeritakse Euroopa Liidu sotsiaalse tõrjutuse ja vaesusega võitlemist (Euroopa Kodutuse Jälgimise Keskus, 2010). Samuti on Euroopa Parlamendil vastavalt Euroopa Liidu lepingule koostatud strateegia, kus rõhutatakse kodutuse probleemiga võitlemise vajadust. Kodutuse probleemi vastane võitlus on pandud ülesandeks Regioonide Komiteele, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele, sotsiaalkaitsekomiteele ja Euroopa Nõukogule. (Euroopa Parlament, 2014, lk 1-5). Ka European Federation of National Organisations (edaspidi FEANTSA) working with the Homeless raport rõhutab, et kodutute inimeste arv on kogu Euroopas kasvamas (FEANTSA, 2018). Seetõttu on antud lõputöö teema **aktuaalne**.

Varasemalt on Eestis kirjutatud töid temadel „Kodutute alkoholisõltlaste sotsiaalmajade vajaduste testimine Pärnu linna kaldapealse kodu näitel“ (Kõrvemaa, 2008), „Kodutud Tallinnas“ (Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, 2012), „Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused“ (Dobelniece, 2007), „Kodutus kui sotsiaalne probleem- põhjusi ja seletusi Tartu linna täisealiste kodutute näitel,, (Linnas, 2003), „Kodutust põhjustavad sotsiaalsed faktorid - Pärnu kodutute varjupaiga näitel,, (Lelov, 2013), „Kodututega kaasnevad probleemid Kesklinna politseijaoskonna teeninduspiirkonnas“ (Reinson, 2015), „Kodutus, kui isiksuse tagajärg“ (Oinus, 2017). Antud uurimustöodes on uuritud kodutuid nii kodutuse põhjuste, kaasnevate probleemide, kui ka sõltuvuse fookuses, kuid keegi ei ole kodutute subkultuuri Eestis uurinud, seetõttu on magistritöö **uudne**.

Praeguses ühiskonnas on tänavatel kodututena meie riigis elavad inimesed, kuid tulevikus võivad liituda nendega ka teiste riikide sõjapõgenikud, kelle tõekspidamised, normid, kultuur ja käitumine on väga erinev ja see võib tekitada hoopis teistsuguse olukorra. (Rummo, 2016, lk 53) Seda kinnitab ka uuring, mille tulemusel on selgunud, et Eesti, Valgevene, Hiina ja Venemaa on võtnud väga negatiivse hoiaku sisserändajate suhtes. (Gonnot, *et al.*, 2020, pp. 3-4) Kodutute käitumist, nende tõekspidamisi ja norme on vaja

uurida, et neid mõista ja neile õigesti läheneda, see hoiab ära edasise probleemide kasvu ja võib vähendada nende vastu ja nende poolt toime pandavaid süütegusid. Lähtuvalt uudsusest ja aktuaalsusest on magistritöö **uurimisprobleem** sõnastatud küsimusena: Kuidas parandada Tallinna kodutute olukorda arvestades nende subkultuuri?

Uurimistöö küsimused:

- 1) Millised on Tallinna kodutute subkultuuri elemendid?
- 2) Millised on selle subkultuuriga seotud suurimad probleemkohad?
- 3) Millised võimalused on Tallinna kodutute olukorra parandamiseks ja nende taasühiskonnastamiseks?

Autori poolt koostatava magistritöö peamiseks **eesmärgiks** on välja uurida Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooned ja töötada välja lahendusi nende taasühiskonnastamiseks.

Uurimisülesanded:

- 1) Analüüsida kultuuri ja subkultuuri elemente ning erinevate koolkondade käsitlusi
- 2) Analüüsida osalusvaatluse tulemusena Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjooni
- 3) Intervjueerida kodutuid, analüüsida nende vastuseid oma subkultuuri ja selle elementide kohta ning viia läbi intervjuu Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktori Kersti Põldemaa'ga, et avada tema seisukohti kodutute subkultuuri kohta
- 4) Sünteesida teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid kodututega seotud probleemide leevendamiseks

Magistritöö eesmärgist ja püstitatud uurimisülesannetest tulenevalt on tegemist **empiirilise uurimusega**. Kvalitatiivse uurimisstrateegiana kasutatakse **etnograafilist uuringut**, mis võimaldab kogeda uuritavast nähtust nende loomulikus keskkonnas (Howell, 2018; Cohen, *et al.*, 2007, pp. 167). Etnograafiline uuring on sobilik uurijale, kes soovib töötada lähedases kontaktis uuritavatega ning see võimaldab sügavalt süveneda uuritavate igapäevaellu (Cohen, *et al.*, 2007, pp. 167-191).

Valim moodustatakse lumepallivalimina. Lumepallivalimit kasutatakse varjatud grupi uurimiseks kasutades ära selle grupi sidemeid. Iga kaasatud isik aitab juhtida järgmise isikuni. (Salganik & Heckathorn, 2004 p. 196).

Andmekogumise meetodina viib autor läbi **osalusvaatlused** Tallinnas, mille käigus selgitatakse välja Tallinna kodutute isikute subkutuuri tüüpjooned. Osalusvaatluse käigus osaleb uurija vaadeldavas tegevuses (Howell, 2018). Osalusvaatluse kaudu on võimalik mõista erinevaid gruppe, nende suhtlust, ja nende poolt loodud elustiili, käitumist ja uskumusi, samuti nende kultuuri või subkultuuri (Wilson, 2005, pp. 19-24).

Seejärel viiakse läbi **etnograafilised intervjuud** kodututega, kes igapäevaselt elavad tänaval või kasutavad öömaja teenust. Etnograafilist intervjuud kasutatakse sotsioloogilistes ja antropoloogilistes uurimustes. Intervjuu käigus uurija vestleb sõbralikult uuritavaga. Intervjuu võib toimuda kahe või enama isiku vahel. Uuritavatel palutakse kirjeldada oma kogemusi, uskumusi ja vaateid. Etnograafilised intervjuud aitavad dokumenteerida kultuuride ainulaadsust ja eripära ning avardavad uurija teadmisi uuritavast teemast. (Spradley, 2016, pp. 58-59)

Autor viis läbi ka **ekspertintervjuu** Kersti Põldemaa'ga, kes on sotsiaalteadlane ning igapäevaselt tegeleb kodutute isikute resotsialiseerimisega Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses. Põldemaa on viinud läbi erinevaid uurimusi seoses kodututega ning koostab iga-aastaselt aruandeid kodutute öömaja teenuste kasutamise kohta. Samuti on Põldemaa Eesti Akadeemilise Sotsiaalturvaühingu ja Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni liige. Autor leiab, et Põldemaa tegeledes igapäevaselt kodutute isikutega, on väga hästi kursis kodutute isikute temaatikaga. Autor soovis intervjuuerida palju erinevaid eksperte, kuid eksperdid ei tulnud autori palvele vastu.

Magistritöö koosneb kahest osast. Esimeses osas analüüsitakse kultuuri ja subkultuuri elemente, kodutute määratlust maailmas ning subkultuuri mõistet erinevate koolkondadele lähtudes. Uurimistöös teises osas käsitletakse uuringu metoodikat ja valimit ning analüüsitakse osalusvaatluste ning etnograafiliste intervjuude tulemused. Seejärel tehakse järeldusi ja ettepanekuid kodutute olukorra parendamiseks ning nende taasühiskonnastamiseks. Autor lähtub oma töös Chicago koolkonnast. Chicago koolkond oli üks esimesi, kes saatis oma uurijad välitööle. Chicago koolkonna teadlased uskusid, et

kabinetis teooriat analüüsides ei ole etnograafilises uurimuses võimalik saada häid tulemusi ning nende idee oli uurida uuritavat oma loomulikus keskkonnas ja kogedes samu tundeid läbi osalusvaatluste.

1. SUBKULTUUR JA SELLE OLEMUS

Magistritöö esimene peatükk koosneb kolmest alapeatükist. Esimeses peatükis käsitletakse kultuuri ning selle elemente, teises alapeatükis analüüsitakse kodutute definitsiooni, kodutuse põhjuseid ja lahendusi maailmas. Kolmandas alapeatükis tuuakse välja subkultuuri mõiste erinevates koolkondades.

Teoreetilised lähenemised aitavad mõista uurimisprobleemi, eemärki ning ülesandeid. Teooriate käsitus antud töös annab ülevaate, kuidas käsitletakse kultuuri ja subkultuuri ning millised on nende elemendid. Seeläbi on võimalik mõista, miks autor valis just sellise lähenemise. Samuti tuuakse välja Chicago koolkond, kes olid esimesed, kes asusid teostama etnograafilisi uuringuid viies läbi osalusvaatlusi. Nad uskusid, et viies läbi osalusvaatlusi sotsiaalsete gruppide loomulikus keskkonnas, on võimalik neid mõista ja nende toimimisest aru saada. Nad lähenesid subkultuurile, kui eripärase nähtuse uurimisele.

Subkultuuri mõiste võttis esimesena kasutusele Albert Cohen. Ta selgitas, et kui inimestel on sarnane probleem ja kui samal grupil inimestel on ühiskonnas staatuse saavutamine kehtivate reeglite järgi võimatu, tekib nendel isikutel, kes on nõrgemal positsioonil oma väiksem maailm, kus kehtivad teistsugused reeglid, kui tavapärasel ühiskonnas. Albert Cohen uuris noori ning noortekampeid (Cohen, *et al.*, 2007, pp. 167-191).

1.1 Kultuur ja selle elemendid

Alapeatükis antakse analüütiline ülevaade kultuuri mõistest ja selle erinevatest elementidest läbi erinevate teadlaste käsitluse.

1940-1950. aastail oli kultuuri uurimine sotsiaalteadustes ülimalt levinud, kuid seejärel huvi langes. Viimase viieteistkümne aasta jooksul on taas hakatud kultuuri uurima, kui inimarengu kultuurikeskset paradigmat. (Harrison & Huntington, 2000, lk 25)

1952. aastal Alfred L. Kroeber ja Clyde Kluckhohn andsid välja raamatu „Kultuur: kriitiline ülevaade mõistetest ja määratlustest“ („Culture. A Critical Review of Concepts

and Definitions“). Uurimuse jaoks koguti 300 erinevat allikat, mille põhjal pakkusid nad välja 164 kultuuri määratlust, mis liigitati eraldi seitsmesse rühma: ajalooline (rõhk on sotsiaalsel pärandil ja traditsioonil), kirjeldav (rõhk on kultuuritunnustel), normatiivne (reeglite ja ideaalide tähtsus), psühholoogiline (peamine on õppimine, kohanemine ja käitumine), struktuuriline (kultuurimustritel ja nende ülesehitustel), geneetiline (kultuuriloomel, artefaktid, sümbolid ja ideed). Seitsmendana käsitlesid eelpoolmainitud autorid ebaselgeid definitsioone. (Kroeber & Kluckhohn, 1952, p. 149) Edward Burnett Tylor on samuti öeldnud, et kultuur on väga lai mõiste, see on kui nägemus, millesse kuuluvad kõik inimtegevuse tagajärjed ja mis eristub loodusest. Tylor on 1871. aastal kasutanud kultuuri määratlemiseks definitsiooni: „*kultuur on kui kompleksne tervik, mis hõlmab teadmist, usku, kunsti, moraali, seadusi, kombeid ning kõiki muid oskusi ja harjumusi, mis inimene ühiskonna liikmena omandab.*“ (Tylor 1871, p. 1. tsit Raud, 2013, lk 16-29) Tema arvates on kultuur kõik see, mida inimene oma elu ajal õpib ja see moodustab terviku. Palju tänapäevased autorid on samuti Tylori mõtet kasutanud.

Alates 1970. aastast on uuritud, kas ühes kultuurilises keskkonnas olevad nähtused toimivad sama loogika järgi. Raamatus „Kultuur on tähtis“ on kulturolooga ja professor Rein Raud näiteks välja toonud väga olulise asjaolu, et inimesed sünnivad võrdselt. Sünnihetkel on iga laps võimeline omandama ükskõik millise keele, esimene omandatud keel saab tema jaoks domineerivaks. (Raud, 2013, lk 16-29) See omakorda näitab, et kultuur on kõikjal meie ümber, see tekib kõikjal, kus inimene elab ja õpib. Oma põhiolendusest on kultuur õpitud käitumine, skeemid, mis kindlustavad ühiskonna toimimise ja selle mõju. See on ühtne tervik, mis hõlmab käitumisviise. Kultuur hõlmab ka traditsioone ning tavasid. Kõik inimesed kuuluvad mingitesse rühmadesse, olgu need siis perekond, sõprusring, linnakogukond jmt. Rühma kuulumine on indiviidile vajalik ja toob kasu. Mingi rühma liikmeks olemine lisab inimestele turvatunnet ning ühtekuuluvustunnet, sest kõikidel liikmetel on üks ja sama eesmärk. Rühmal on tavapärastel ühised normid, käitumine ja arusaamad. Ühes rühmas toimides on võimalik tagada parem rühma eesmärkide täitumine. (Honko, & Pentikäinen, 1970, lk 48-49)

Juri Lotman on kultuuri käsitlenud kui kahte erinevat kommunikatsiooni viisi: informatsioonilist ja kunstilist. (Lotman, 2010, lk 26-30, 125) Informatsioonilise puhul on

esikohal tunnetuslik väärtus ning kunstilise puhul välise maailma mõistmine, millegi teada saamine. Kultuuris osalemine võib olla oluline ka muudel viisidel nagu näiteks teatud grupikuuluvuse, identiteedi, sotsiaalse kapitali või meelelahutusena (Aarelaid-Tart, 2012, lk 27-29). Kodutuid võibki vaadelda kui oma kultuuri kuuluvat gruppi.

Lisaks eelnevale on kultuuril olemas struktuur, mille kõik elemendid on omavahel tihedalt seotud. Kultuuri struktuuri kuuluvad ka massi-, rahva-, elitaarne-, kõrg-, sub- ja kontrakultuur (Aimre, 2005, lk 119-121). Tihti aetakse ühiskonnas segi kõrgkultuur ja massikultuur. Kõrgkultuur on iseloomulik eliidi või „kõrgemal“ olevate inimeste seas. Massikultuuri iseloomustab aga kultuuri tootmine suurtele rahvahulkadele, nt massiteabevahendite kaudu. Popkultuur on nagu meelelahutus, millega ühiskonnas vabal ajal tegeletakse, samas kui rahvakultuur koosneb traditsioonidest ja kultuuripärandist. Ning elitaarkultuuri all mõeldakse nt eneseteostuse väljundeid (disain), väärtusi, etiketti, norme ja see on massikultuuri vastandkultuur (Aimre, 2005, lk 119-121).

Aare Laanemäe on välja toonud, et kultuuri olemuse mõistmisel on eriline koht olemuslikel ehk substanttsionaalsetel elementidel, milleks on normid, teadmised, keel, väärtused, tavad, traditsioonid, ideoloogia. Ilma nendeta ei ole võimalik kultuuri analüüsida. Ilma keeleta ei oleks kultuuri, keele struktuur mõjutab mõtlemist ja tingib selle eripära. Peale sõnalise keele on olemas ka miimika, viipekeel ja žestide keel. Ta on rõhutanud, et väärtused on kultuuris keskne element, milles inimesed oma hinnangutes juhitud. Väärtustes on omavahel ühendatud emotsionaalne, tahteline ja ratsionaalne külg. Nende määramisel on oluline vastava hindamiskriteeriumi olemasolu, millega on seotud moraal ja kunst. Väärtuste omandamise protsess on piiritlematu. Väärtustel on ka regulatiivne toime, nt esinevad need kõlbeliste normidena. Normil on erinevad vormid: kõlblus, sümbolika, käitumisreeglistik, eeskuju. (Laanemäe, 2003, lk 15-16) Siit võib teha järelduse, et kodutute väärtuste kujunemisel on kindlasti suur roll tahtelisel küljel. See, kuidas nad saavad ühiskonnast tagasisidet oma käitumisele, kas nende käitumine vastavalt sellele muutub, sellest sõltub tahe mingit väärtust omandada, nt kõlbeliste normide tekkimine. Samuti võivad muutused toimuda väärtushinnangutes, kui elada tänaval, kus puuduvad elementaarsed vahendid - oma eluase, vesi, soojus. Keskkonnas, kus eelnimetatu puudub, kohanetakse vastava keskkonnaga. See tähendab, et kodutu, kes

on tänaval, ei pruugi enam lugu pidada väärtustest või viisakusreeglitest, vaid pigem sellest, kuidas „ellu jääda.“

Laanemäe on sarnaselt Kroeberile ja Kluckhohnile välja toonud kultuuri normatiivsed küljed, milleks on traditsioonid ja tavad. Tavades on normid muutunud stereotüüpse käitumise harjumuseks. Ühiskondlikud tavad võivad olla erinevad. Laiema kõlapinnaga tava võib kujuneda traditsiooniks (Laanemäe, 2003, lk 13-16). Ta märgib ühtlasi, et kultuuril on 6 elementi: tunnetusteoreetiline, semiootiline, aksioloogiline, normatiivne, kommunikatiivne ja loominguline. Tunnetusteoreetilise elemendi all on mõeldud teadmisi ja inimsuhete tunnetamist, semiootilises teadmiste, kujundite ja kogemuste edasiandmist, aksioloogilises on välja toodud oma koha leidmine maailmas ning väärtusorientatsioonide kujundamist, normatiivse puhul tuuakse välja käitumisnormide kogum, mille täitmine on avaliku arvamuse silmis kohustuslik. Samuti kommunikatiivne, kus olulisel kohal on suhtlemistasand ja selle vahend ning loominguline element, kuhu kuulub kunst jms. See on ära toodud ka järgnevas tabelis:

Tabel 1. Kultuuri elemendid (Laanemäe, 2003, lk 17; autori koostatud)

Kultuuri elemendid	Selgitus
• Tunnetusteoreetiline (gnoseoloogiline)	Inimsuhete tunnetamine, teadmised
• Eriline märgisüsteem ehk semiootiline	Teadmiste, kujundite, kogemuste edasiandmine
• Aksioloogiline	Väärtusorientatsioonide kujundaja, võimaldab inimesel keerulises maailmas leida oma koha
• Normatiivne	Kultuur on käitumisnormide kogum, mille täitmine on avaliku arvamuse silmis kohustuslik
• Kommunikatiivne	Olulisel kohal on suhtlemistasand - ja selle vahend
• Loominguline	Loomingulisus

Tabelis kajastatu alusel on võimalik võrrelda ka kodutute subkultuuri, mis eksisteerib suuremas kultuuris. Kodutute subkultuuris on olemas samad elemendid. Näiteks võib tuua selle, et kodutud suhtlevad omavahel, neil on oma käitumisnormid, neil on olemas

teadmised mis on omandatud juba koolis, oma väärtushinnangud, mille kaudu nemad maailma näevad ja oma koha leiavad. Samuti on üks olulisim kodutute jaoks kommunikatiivne ja tunnetusteoreetiline element, kuna igapäevaselt suhtlevad nad teiste kodututega.

Phillip Bourgois on käsitlenud tänavakultuuri mõistet. Ta uuris tänava narkodiilereid ning tõi uuringu tulemusena välja, et tänavakultuuriks saab pidada uskumuste, sümbolite, väärtushinnangute, suhtlemismudelite ja ideoloogiate kogumit, mille on välja toonud vastuseis ühiskonnast väljajätmisele (Bourgois, 2003, pp. 77-113). Samuti on Jonathan Ilan oma uurimuses välja toonud, et tänavakultuuris on kesksel kohal konkreetsed väärtused, sotsiaalmajanduslik ja kultuuriline tõrjutus, mis on eluline. Tema sõnul võib aidata tänavakultuuri uurimine ja selle mõistmine lahendada palju tänapäevaseid sotsiaalseid probleeme. (Ilan, 2015, pp. 3-13)

Frederick jõudis oma uuringus järeldusele, et kodutute kultuuri uurides ei ole samu elemente, vaid kõik sõltub nende asukohast. Oma uuringus on ta välja toonud erinevad elemendid nagu keskendumine igapäevasele ellujäämisele, inimestevahelisele suhtlusele, vastastikusele sõltuvusele ja toele, ajutisele kodutusele, kohandumisele ja häbistamisele (Frederick, 2021, p. 2).

Tuginedes eeltoodule, võib kokkuvõtteks öelda, et kultuuri saab käsitleda väga mitmeti ning erinevate elementide kaudu. Kultuuri üheks olulisemaks elemendiks on väärtused, normatiivseks küljeks on tavad ja traditsioonid. Samuti võib öelda, et kultuur on üks tervik, mille erinevad osad on omavahel tihedalt seotud. Lähtudes erinevatest kultuuri elementidest võib väita, et ka kodutud on inimesed, kes elavad oma kultuuriruumis ning elu jooksul on neil välja kujunenud oma väärtused, normid, traditsioonid, kombed, moraal, ideoloogia, keel, usk, harjumused. Nagu ka selles alapeatükis on välja toodud, siis muutub isikul tänavale sattudes keskkond, kus ta viibib ning inimesed, kellega ta suhtleb, seega muutuvad ka kultuuri elemendid.

1.2 Kodutute isikute määratlus erinevates riikides

Antud alapeatükis analüüsitakse erinevate riikide kodutute isikute määratlusi, kodutuse põhjuseid ja lahendusi sellega tegelemiseks.

Eesti ühiskonnas on toimunud aastakümnete jooksul olulised muutused. Inimeste arvamused selle kohta, kuidas tuleks probleeme ühiskonnas lahendada, on muutunud. 1984-1985. aastatel oli inimestel minakeskne maailmapilt, mille käigus pöörati rõhku probleemidele, mis olid seotud esmavajadustega: toit, kehvad elamistingimused, riided, esmatarvete raske kättesaadavus. Samuti pöörati tähelepanu alkoholismile ja kuritegevusele. Alles teisena tulid probleemid, mille lahendamine oleks viinud esimeste probleemide lahenumiseni, see oli süsteemi enese muutmine. 1986. aastast hakkasid asjad muutuma, mõisteti, et majanduslikud ümberkorraldused on vajalikud ning kultuuri ja hariduse mõistmine on oluline (Saar, 2005, lk 59).

Kodutus on ühiskonnas sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse tõsiseks vormiks. Inimestel, kes elavad tänavatel, on suurem risk haigestuda, nende suremus on suurem ning samuti on neil kõrgem risk vaimse tervise probleemide tekkeks. (Hubley, *et al.*, 2012, pp. 509-524)

Kodutust peetakse eelkõige suurlinnade probleemiks. Mitme halva juhuse kokkulangemisel võib igäiks sattuda elama tänavale. Kindla elukohata isikul on väga keeruline leida töökohta, saada arstiabi või vabaneda mõnest sõltuvusest. Aina tavalisemaks on erinevates riikides saanud praktika, mille käigus kriminaliseeritakse ehk kõrvaldatakse linnapildist kodutust, muutes linna kodutute vastaseks. Näiteks on Kaija-Luisa Kurik toonud oma artiklis välja olukorra Londonis, kus maas istuv naisterahvas sai karistada selle eest, et ta maas istus ja inimestega silmsidet lõi. (Kurik, 2016)

Marcus Felson on välja toonud, et on olemas silmale nähtav ja nähtamatu kuritegevus ning halb käitumine, millest esimene mõjutab vähe inimesi, kuid silmale nähtavatest kuritegudest nagu näiteks tänavakaklusest, on palju rohkem inimesed häiritud, sest see toimub avalikus ruumis. (Felson & Eckert, 2017, pp. 239-243) Siinkohal võib väita, et linnaruumis viibivad kodutud rahvarohketes paikades, seetõttu on nad ka silmale nähtavad. See ei tähenda, et neid peaks tänavatelt elimineerima, vaid nende olemasolu annab mõista sellest, et kodutuse probleemiga tuleb tegeleda.

Kodutuse probleemi on peaagu võimatu täielikult likvideerida. Kodutus on vaesuse ja materiaalse tarbimise sümbolsete väärtuste tagajärg, mis ületab põhivajadused (Zack, 2020, pp. 175-191).

Kodutuse probleemi võib käsitleda ka nurjatu probleemina. Nurjatud probleemiks peetakse kontrollimatut või lahendamatu probleemi, mis toimib salakavalalt ja kui seda lahendada hakata, siis selgub, et tegelikult on tegemist palju keerulisema probleemiga, kui algselt tundus (Ühiskonnateaduste Instituut, 2018). Nurjatud probleeme on raske defineerida, sest nad on laiad ja neid on raske üksteisest eristada, kuna probleemid on läbi põimunud (Suik, 2017). Politoloog Tõnis Saarts (2017, lk 3-4) on Eestis liigitanud nurjatute probleemide hulka regionaalse ebavõrdsuse, vaesuse, rahvastikukriisi jne. Siinkohal võib öelda, et ka kodutust ei ole võimalik kaotada ühe lahendusega, vaid see on kompleksne tervik, mis vajab erinevaid lähenemisi. Seda kinnitab ka Tervise Arengu Instituudi uurimus, milles on resotsialiseerimiseks toodud palju erinevaid viise, nt. võlanõustamine, majandusnõustamine jne (Piirsalu, 2020).

Oscar Lewis käsitleb kodutust kui vaesuskultuuri. Individuaalsel tasandil on isikul, kes kasvab üles vaeses kultuuris, tugev abituse-, alaväärsuse- ja sõltuvustunne. Vaesuskultuur tekib, kui osa rahvast on majanduslikult väga halval järjel ning ei tule toime oma madala sissetulekuga ning seetõttu loovad nad oma käitumismustreid. Lewis määratles ära 70 vaesuskultuuri omadust. Ta on eristanud neljatasandilist süsteemi: subkultuuri ja kultuuri omavahelist suhestumist, kohalikku kogukonda, perekonna väärtusi ja suhtumist, inimese iseloomu. (Lewis, 1966, pp. 19-25)

David Earl Johnson on välja toonud kroonilise kodutu mõiste, tema sõnul on tegemist inimeste käitumismustritega, millele pole vaja kulutada sotsiaalteenuseid, vaid nõustamist. Kroonilised kodutud on nähtamatud ja toimivad väljaspool nähtavat ühiskonda ja majandust. Kroonilised kodutud moodustavad subkultuuri, kellel on oma elemendid. Esimeseks on välja toodud, et kodutul isikul puudub vastutus oma käitumise, valikute ja tegude eest, pidades ennast ohvriks. Järgmiseks on Johnson välja toonud, et kodutuil on veendumus, et ühiskond peab nende heaks kõike tegema. Veel on välja toodud, et kodututel puudub õigluse tunne, nad on emotsionaalselt ebaküpsed, neile on omased sõltuvusprobleemid, antisotsiaalne käitumine ja impulsiivsus. Lisaks on neil veendumus, et head ja halvad asjad ei ole nende kontrollitavad, et neile tuleks anda tasuta

asju, et nende eest peaks hoolitsema kõik teised ja nad näevad probleeme väljaspool endid. Nende subkultuurile on omased ka kehvad piirid ja patoloogilised suhted. Samuti kirjeldab Johnson, et antud probleemi ei saa lahendada, kui seda ei mõista (Johnson, 2009).

Vaadeldes Johnsoni käsitlust võib öelda, et tänaval elavad kodutud võivad pikka aega selles keskkonnas viibides tõesti selliseks muutuda. Seetõttu on oluline neid varem taasühiskonnastama asuda, et ei tekiks harjumust ja tavapärast käitumist.

Eestis puudub kodutute ametlik definitsioon, seepärast kasutab autor kodutute kirjeldamiseks Rootsi teadlase Hans Swärdi (Swärd, 1999, pp. 289-303 tsit Kõre, *et al.*, 2017, lk 43) poolt välja töötatud definitsiooni: „*Kodutu on inimene, kellel puudub isiklik või üüritud eluase või alalised majutustingimused ning kes on suunatud ajutisse alternatiivelusasemesse või ööbib väljas*“. Sama definitsiooni kasutab Tallinna Sotsiaaltöökeskus (Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, 2012, lk 6). Antud mõistes on käsitletud kõiki Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpoloogia (edaspidi ETHOS) nelja kategooriasse paigutatud isikut: ebakvaliteetne eluruum, väheväärtuslik juriidilise kaitseta ruum, kodutud ja peavarjuta isikud (FEANTSA, 2005).

Tallinna Sotsiaaltöökeskus on kodutuid määratlenud selle järgi, et nad elavad kas välistingimustes, majutuskoha ootel, kasutavad vätimatu abi võimalusi, elavad ajutistes, mitte ettenähtud kohtades, hooldekodudes püsiva kodutuse ja hooldusvajaduse tõttu või varjupaikades, majutusüksustes, kriisikodudes. (Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, 2012, lk 6) Ka Tallinna Sotsiaaltöö Keskus kasutab kodutute määratlemisel Rootsi teadlase definitsiooni.

Erinevates riikides on kasutusele võetud erinevad definitsioonid kodutute isikute kirjeldamiseks. Kodutuid liigitatakse üldiselt selle järgi, et neil puudub kindel elukoht. Seega peetakse kodutuks inimest, kes ööbib öömajades või selleks mitte ettenähtud kohtades nagu bussipeatus, rongijaam, avalik park, parkla või mahajäetud maja (Tiit, 2014, lk 114). Kodutute loendamine on väga keeruline, kuna paljud kodutud ei kasuta öömaja teenust, küll aga kasutavad nad supiköökide teenused. Kodutuid, kes ööbivad tänavatel, nimetatakse tänavakodututeks. Tänavakodutuid on väga keeruline loendada, kuna enamasti ei peatu nad igal öösel samas kohas. (Jencks, 1994, pp. 9-10)

Näiteks on Ameerikas käsitletud kodutut („*homeless*“), kui isikut, kellel puudub kindel ja regulaarne koht ööbimiseks või kes ööbib varjupaigas ning kohas, mis ei ole ettenähtud magamiseks (Hombs, 2001, pp. 51-52). Sarnast definitsiooni kasutatakse ka Inglismaal, kus kodutu all mõistetakse isikut, kes kasutab ööbimiseks varjupaika, kes ööbib selleks mitte ettenähtud kohas nagu rongijaamas, bussipeatustes, mahajäetud majades (Jencks, 1994, pp. 3-5; Crises, 2021). Ka Venemaal, Jaapanis, Lätis ja Prantsusmaal defineeritakse kodutuid, kui isikuid, kes elavad selleks mitte ettenähtud kohtades, varjupaigas või kes ööbivad pidevalt sõprade juures, parklates, keldris (Levinson & Ross, 2007, pp. 367-418; Pleace & Hermans, 2020, pp. 35-50; Mitra, 2011, pp. 115-136).

Veidi erinev käsitlus on Austraalias, Indias ja Prantsusmaal, kus kodutute määratluse alla on koondatud ka isikud, kel on elukoht, kuid see ei vasta nõuetele. (Pawson, *et al.*, 2018, p. 17; Levinson & Ross, 2007, pp. 402-405; Homeless world cup foundation, 2009; Coates, *et al.*, 2020, pp. 1-14)

Kodutuid Bangladeshis nimetatakse „*floating population*“ (ujuvad elanikud) „*roofless*“ (peavarjuta, katuseeta), „*pavement dwellers*“ (kõnniteede elanikud) (Ghafur, 1988, p. 44), Jaapanis aga kasutatakse sõna „*homeresu*“ (kodutu) või „*nojukusha*“ (inimene, kes ööbib õues) (Levinson & Ross, 2007, p. 367), Venemaal kasutatakse kodutu puhul sõna „*bomzh*“ (*ibid*, pp. 405), Prantsusmaal „*sans-domicile*“ (Mitra, 2011, pp. 115-136).

Kodutuse põhjused erinevates riikides on küllaltki sarnased. Näiteks Bangladeshis jäävad inimesed kodutuks peamiselt loodusõnnetuste tagajärjel, ülerahvastumise tõttu ja kiire linnastumise tõttu. Oluliseks teguriks on ka vaesus. (Levinson & Ross, 2007 pp. 339-341; Ghafur, 1988, pp. 44-63) Ka Jaapanis on üheks kodutuse põhjuseks vaesus, samuti tööpuudus, ebavõrdsed palgad. (*ibid*, pp. 367-418) Venemaal on kodutuse põhjuseks ka vähene haridustase, töökohapuudus või kriminaalne minevik, mille tõttu inimesed on olnud kinnipidamisasutustes. (*ibid*, pp. 405-409) Lõuna-Aafrikas on kodutuse põhjused demograafilised, looduslikud, sotsiaalkultuurilised või majanduslikud (Levinson & Ross, 2007, pp. 414-418). Indias on ülerahvastuse tõttu tekkinud eluaseme puudus, suur oht on haigestuda ka erinevatesse haigustesse, samuti on Indias vihmarohked perioodid, mis raskendavad oluliselt kodu hoidmist. Ka vaesus ja söögi leidmine on Indias raskendatud. (*ibid*, pp. 402-405) Kanadas jäävad kodutuks ka lähisuhtevägivalla ohvrid, samuti on kodutuse põhjusteks sotsiaalne tõrjutus, madalad palgad, halvad töötingimused. Kanadas

usutakse, et kodutuse probleem saab alguse lapsepõlvest ning erinevatest suhteprobleemidest. (Hwang, 2001, pp. 229-233) Peamised põhjused, miks inimesed Soomes kodutuks jäävad, on töö kaotamine, lahusus, lähedase inimese surm või mõni muu emotsionaalne löök. (YLE, 2018; Pleace & Hermans, 2020, pp. 42)

Kodutuse probleemi lahendamiseks on Dallases panustanud vabatahtlikud organisatsioonid, erinevad teenusepakkujad ja usupõhised organisatsioonid. (Levinson & Ross, 2007, pp. 339-341) Jaapanis on lahenduseks probleemile erinevatesse suurlinnadesse (Tokyo, Osaka, Yokohama ja Nagoya) loodud varjupaigad ja kasutusele võetud erinevad programmid kodutute aitamiseks. (Levinson & Ross, 2007, pp. 367-418) Prantsusmaal on olukorra parandamiseks loodud heategevusorganisatsioonid, öömaja, päevakeskusi ning muid erinevaid sotsiaalteenuseid nagu tasuta või odavad söögikorrad, vabatahtlike organisatsioonide poolt loodud ööbimiskohad või hostelid, sotsiaalne rehabilitatsioon ja tervishoiuteenuste pakkumine. Samuti on Prantsuse agentuurid suunanud öistele tänavatele oma töötajaid, et pakkuda kodututele abi. 1993. aastal Prantsusmaal viis töörühm läbi etnograafiline uurimuse, kuhu olid kaasatud paljud teadlased ja vastava valdkonna asjatundjad, et parandada kodutute isikute mõistmist. (Pleace & Hermans, 2020, pp. 35-50; Mitra, 2011, pp. 115-136; Coates, *et al.*, 2020, pp. 1-14) Indias, kus pool elanikkonnast on kodutud ning 5 miljonit inimest elab bambustest valmistatud onnides, aitavad surevaid kodutuid riigis heategevusmisjonärid, kes pakuvad raskelt haigetele paremat kohta, kus surra ning loevad neile palveid. (Wardhaugh, 2012 pp. 1-12). Kanadas, kus pooled elanikud on sündinud välismaal, panustati probleemi lahendamiseks algselt hädavajaliku öömaja ja söögi tagamisega, kuid hiljem hakati mõtlema pikemaajalistele lahendustele nagu nt oma kodu. Loodi erinevaid tugiprogramme. Kanadas töötati välja programm, mille kohaselt püütakse leida kodutute arvu vähendamiseks neile eluase, kuna arvatakse, et öömaja pakkumine kodutule ei lahenda probleemi. Toodi välja, et kodutuse probleem saab alguse lapsepõlvest ning erinevatest suhteprobleemidest. Kodututks Kanadas jäävad tihti ka koduvägivalla eest põgenevad naised. Üheks oluliseks aspektiks on välja toodud kodutute isikute suhtluse taastamine, kuna neil on kadunud usk ja usaldus inimeste ja teenuse vastu. Samuti on paljud öömajade kasutajad psüühikahäiretega inimesed, mis tähendab, et öömajadesse oleks vaja vastavalt koolitatud inimesi. Tähtis on ka teenusepakkujate poolt kodutute väärkas kohtlemine, mille tõttu saab kodutuse probleemi lahendada palju efektiivsemalt.

Kodutuse probleemi lahendamisele aitab kaasa ka nende kahjude vähendamine. (Levinson & Ross, 2007, pp. 389-395; Hwang, 2001, pp. 229-233) Soomes on kodutuks jäänud isikule töötatud väja süsteem, mille puhul tuleb pöörduda kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekande poole, kes võimaldavad neil ööbida öömajas, spetsiaalses korteris, mis on kodututele mõeldud või koht ühiselamukohas. Samuti on olemas erinevad programmid, kuhu kodutuks jäänud isikud kaasatakse. Kui inimene ei ela alaliselt Soomes, on võimalik kella 22:00-06:00 peatuda öömajas (The City of Helsinki, 2018). Ukrainas, kus on 2012. aasta seisuga 85 000 inimest kodutud, pööratakse rõhku peamiselt kodututele lastele, kes on tänavatel. (Sätre & Morell, 2016, pp. 23-42).

Igas uuringus, mida magistritöö autor läbi töötas, on rõhutatud, et andmed ei ole täielikud, kuna kodutuid loendatakse öömajades viibimise põhjal. Erinevates maades on kirjeldatud, et kodutute loendamine on raskendatud ning seetõttu ei kajasta see tegelikku probleemi riigis. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kodutute isikute määratlused on paljudes riikides väga sarnased. Peamiselt nimetatakse kodutuks isikut, kellel puudub kindel elukoht, kes ööbib selleks mitte ettenähtud kohast, bussipeatustes, rongijaamades, parklates jms. Enamikes kirjeldatud riikides on siiski võetud kasutusele esmaste vajaduste tagamiseks meetmed, mõnes riigis, nagu näiteks India, on olukord kriitiline, kuid näiteks Prantsusmaal on välja töötatud süsteem, kuidas kodutule esmase kiire abi andmise asemel püüda isikut taasühiskonnastada.

1.3 Subkultuuri mõiste ja käsitlus erinevates koolkondades

Järgnevas alapeatükis käsitletakse subkultuuri mõistet läbi erinevate teadlaste käsitluste. Samuti analüüsitakse subkultuuri mõistet Chicago ning Birminghami koolkondade näitel.

Kultuuri nimetatakse inimkoosluse ühiseks omaduseks, kelle liikmetel on välja kujunenud ühine keel, territoorium, kes tunnustavad oma ühist identiteeti ja tunnevad üksteise eest vastutust. Subkultuuriks nimetatakse aga ühiskonna alagruppe, kellel on erinevad vajadused, võimalused, ja unikaalsed kogemused, nad erinevad väärtuste, normide, arusaamade ja käitumise poolest. Seda nimetatakse ka subkultuuriliseks kohandumiseks. Mida keerulisem ja mitmetahulisem on ühiskond, seda rohkem esineb ka subkultuure. Subkultuurid tekivad siis, kui ühiskonna liikmetel on üldisele kultuurile erinev juurdepääs. (Hess, *et al.*, 2000, lk 46) Siinkohal võib näiteks tuua subkultuurilisest

kohandumisest ka kodutud, kes talvisel perioodil elavad mahajäetud majades, nad on ühisel territooriumil ja kohanevad teineteisega.

1960. aastal tõi Theodore Roszaki (Roszak, 1969, pp. 47-50, 156-160) välja mõiste vastukultuur, mis tekib kui industriaalne ühiskond on jõudnud oma organiseeritusastme lõppu. Seda iseloomustavad jäikade ning mehhaaniliste struktuuridega organisatsioonid ja funktsionaalsed suhted selle sees ning inimgrupid on selle vastu. Vastukultuuri nähakse sotsiaalse liikumisena. Eristatakse subkultuuri ja post-subkultuuri. Subkultuurile on iseloomulik kollektiivne identiteet, kuid post-subkultuuris käsitletakse individuaalset paindlikku lähenemist. Subkultuuri teooria põhineb sotsiaal-majanduslikul positsioonil, kuid post-subkultuur põhineb eristuvatel väärtustel. Samuti on välja toodud, et subkultuurile on omane vastuhakk ühikonnale, kuid vastandlikult on post-subkultuurile omane sõpruskond, kus on sarnased vaated ja eelistused. Samuti on võimalik stiilsubkultuure analüüsida uue sotsiaalse liikumisena, kuid seda on vähe tehtud (Roszak, 1969, pp. 47-50, 156-160). Sarnaselt Roszaki poolt välja toodud subkultuuri käsitlusele, on Aimre käsitlenud subkultuuri kui allkultuuri, mis tähendab erinevusi gruppide hoiakus, väärtustes, normides ja nende käitumises. Ta on välja toonud, et subkultuurid võivad olla nii negatiivse (kontrakultuurid, kriminaalse suunitlusega või kuritegelike rühmituste kultuurid) kui ka positiivse alatooniga (etnilistel, vanuselistel, klassikalistel, professionaalsusel põhinevad) subkultuurid. Ta on välja toonud, et kontrakultuurid on vastuolus ühiskonna väärtustega ja moodustuvad tavaliselt normidega vastuolus ja kohaneda mittesuutvates gruppides. (Aimre, 2005, lk 122-123) Ka Kidron on sarnaselt Aimrele ja Roszakile välja toonud, et subkultuur ehk allkultuur on erilaadse käitumise ja tõekspidamistega, kuid ühisel religioonil, etnilisel pärandil, elukutsel, harrastusel, ühisel eal põhinevad grupid, mis eksisteerivad dominantkultuurides. (Kidron, 2007) Lähtudes Kidroni tähelepanekust võib öelda, et kodutud ei ole olnud alati ilma koduta, nad on lapsepõlves omandanud teadmised, arusaamad, väärtused, normid, kuid tänavale sattudes on nad olukorras, kus peavad kohanema selle eluga ja omaks võtma ka sellega kaasnevad eripärad. Tekib grupp, kellel on omad harjumused, tõekspidamised, väärtused ja normid. Aimre poolt välja toodud kontrakultuuriga ei saa kodutuid võrrelda, kuna nad ei ole kriminaalse suunitlusega. Neil ei ole eesmärki panna toime võimalikult palju kuritegusid, nad ei esinda mingit kuritegelikku rühmitust. Eestis on lisaks Aimrele, ka sotsioloogia

professor Airi-Alina Allaste, kes on andnud välja raamatu „Subkultuurid. Elustiilide uurimused“, on uurinud erinevaid subkultuure lähenedes neile sotsioloogilisest aspektist. Tema sõnul võib subkultuurideks pidada nii hälbivat vastuhakku ühiskonnale või kultuuri osa (Helme, 2010).

Aimre on öelnud, et subkultuur lähtub põhikultuurist, mille siseselt võivad eksisteerida terviklikud rühmad, mis määravad nende elustiili ja mõttemaailma. Ta on välja toonud, et grupid erinevad põhikultuurist nende väärtushinnangute, normide, tavade ning käitumise ja stiili poolest, moodustades erilise organisatsioonilise vormi. Ka teatud ühiselu norm võib luua subkultuuri. (Aimre, 2005, lk 123) Ka Ravenhill on Suurbritannia näitel oma uurimuses välja toonud, et kodutute subkultuuri saab käsitleda kui uskumuste, normide ja väärtuste süsteemi, mis toimib ühiskonnas vähemusgruppide ehk näiteks kodutute hulgas. Samuti toob Ravenhill välja, et kodututel on oma keel, normid, väärtused ja käitumine. Mida rohkem tekib juurde kodutuid, seda enam killustub ka alamkultuur ehk subkultuur. Kodutute kultuuri iseloomustavad tihedad sotsiaalsed võrgustikud ja vastastikus inimestega, kes kogevad nendega samu emotsioone. (Ravenhill, 2014, pp. 130-135) Ka Ken Gelder (1997, p. 1) on subkultuure kirjeldanud kui inimeste gruppe, kes mitte-normatiivselt või marginaalselt on sõltuvuses oma huvidest ja tavadest, samuti sellest, kes nad on, mida teevad ja kus, mis on väga sarnane ka eelnevate autorite käsitlusele.

Erinevalt eeltoodutest on Louis Zurcher subkultuure käsitlenud kollektiivsete, konsensuslike, sotsiaalsete mudelite säilitajatena. Albert Cohen kasutas subkultuuri noortejõukude uurimisel - tema nägemust mööda oli probleemi lahendamisel kasu sellistest käsitlustest, mis tegelesid sarnaste probleemidega. (Zurcher 1972, p. 357, ref. Williams, 2011, p. 5-7) Siinkohal toob magistritöö autor välja, et kodututel inimestel on suuremast kultuurist erinevad uskumused ja huvid, kui enamik inimesi mõtleb sellele, kuidas pärast tööd koju jõuda ja mida süüa teha või kes lapsed lasteaiast ära toob või millega trenni minna, siis nemad mõtlevad, kust saada süüa või kus täna öösel ööbida.

Williams'i hinnangul on uue sotsiaalse liikumise teooria kaudu võimalik paremini käsitleda hoopis ühiskondlikku ja isiklikku põimumist subkultuurideks, kus oluline osa on poliitilisel vastuseisul. Subkultuurid eksisteerivad, kuna mingi grupp inimesi on

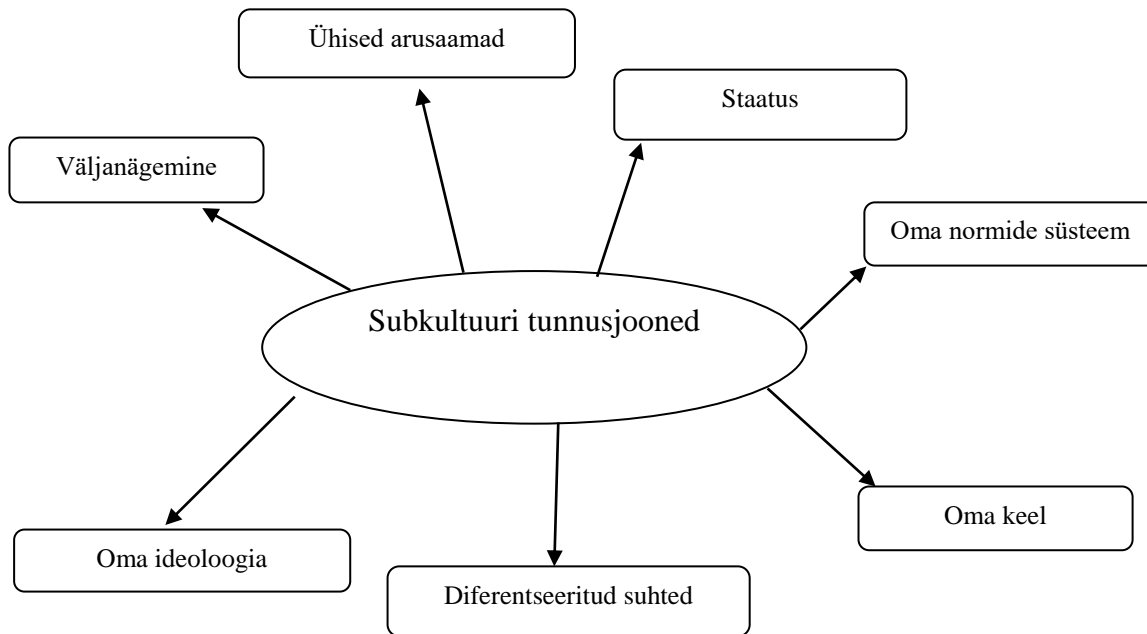
ühiskonnas toimuva vastu ning soovivad teha asju teisiti. (Williams, 2011 pp. 8-9) Selline käsitus on sarnane Aimre poolt välja toodud kontrakultuuriga. Järeldusena Williamsi käsitlusele võib öelda, et kodutuse põhjused on paljuski poliitilist laadi ning on sõltuvuses riigi majanduslikust olukorrast, kuid kodutud ei ole ühiskonnas toimuva vastu.

Eduard Raska on välja toonud probleemi, et igal pool valitsevad ohud, olgu need siis looduskeskkonnast tingitud, tehnilisi seadmeid puudutavad, tootmis- või transpordiliine või energiavõrke puudutavad ohud, kuid palju segasemaks lähevad asjad siis, kui mainitakse sotsiaalseid ehk ühiselulisi suhteid ja nendega otseselt või kaudselt seotud ohte. Raska on öelnud, et sotsiaalsus kui olemise vorm on erinevalt bioloogilistest ja füüsilistest omadustest mitmekesisem ja väga kiiresti muutuv, seega on selles raske klassifitseerida, mis on ohtlik ja mis on ohutu. Ühes sotsiaalses ruumis käsitletakse mingit punkti ohtlikuks, kuid teises on see hoopis turvalisuse sümboliks. (Raska & Raitviir, 2005, lk 31-33) Sarnaselt Raska mõttele võib järeldusena sotsiaalsete suhete ohtudena tuua välja ka kodutute omavahelise suhtluse. Nii nagu ka kõik inimesed on erinevad, on ka kodutud üksteisest erinevad ja ei käitu ühtemoodi. Tihti puuduvad kodututel sotsiaalsed suhted oma lähedastega ning seetõttu suhtlevad nad üksteisega. Ka see võib tuua kaasa probleeme, millele Raska viitas, kui üksteist valesti mõistetakse või ollakse erinevatel arusaamadel.

Soome kriminoloog Matti Laine on välja toonud kuritegelike subkultuuride elemendid, milleks on oma keel, släng, oma seadusandlus ja normistik, oma maailmanägemus ja ideoloogia ning äratuntav välimus. (Laine, 1997, lk 52-61). Ka Sutherland on oma raamatus „The professional Thief“ esitlenud varaste subkultuuri tunnusjooni, milleks on ühised arusaamad, staatus, väljanägemine, oma normide süsteem, oma ideoloogia, oma keel ja diferentseeritud suhted (Sutherland, 1988, p. 282).

Selline lähenemine on üsna sarnane ka kõikidele teistele subkultuuri gruppidele, samuti ka kodutute subkultuurile. Kodututel isikutel on tänaval oma keel, oma ideoloogia, äratuntav välimus. Vaadeldes joonist nr 1, on selge, et need tunnused ei ole rangelt mõõdetavad, kuid on abstraktsel tasandil võrreldavad. Kodutute grupil on sarnasusi väljanägemises, kuna nad elavad samas keskkonnas, neil on sama staatus- elavad tänaval.

Ühes keskkonnas elades suhtlevad nad omavahel tihedamini, neil on kujunenud välja oma keel, neil on väljakujunenud ühised arusaamad ja oma normide süsteem.

Joonis 1. Subkultuuri tunnused (Sutherland, 1988, p. 282, autori koostatud)

Birminghami koolkond on viinud läbi kultuuri uuringud, mille käigus selgitati välja erinevad subkultuurid. Esimeseks subkultuuriks nimetati „Teddy boy’sid“, kes kombineerisid edwardiaanliku džentelmeni stiili gängsterite omaga. Neil olid oma eeskujud nagu näiteks Elvis Presley või James Dean. 1960. aastal tekkis subkultuur, mida nimetati „Modid“, kes olid kõrgemast töölisklassist, nad nägid välja väga hoolitsetud välimusega, naised meikisid ennast, kandsid käekotte ja viisakaid riideid ning mehed kandsid stiilseid ülikondi ja terava ninaga kingi. Oli olemas ka rokkarite/mootorratturite subkultuur. Skinheedid olid agressiivsed, kes esindasid end kandes teksaseid ja tanksaapaid. Punkarite subkultuur jõudis 1970. aastail Suurbritanniasse, nemad väärtustasid eelkõige viisipidamatust. Nende teke sai alguse boheemlastest ja hipidest. (Brake, 1985, pp. 73-75) Kuigi subkultuuri gruppidesse on lahterdatud ka rokkarid ja mootorratturid, skinheedid, punkarid, modid, „Teddy Boyd“, ei tähenda see, et kodutuid ei saaks subkultuuri mõiste all käsitleda.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et subkultuur on erilaadse käitumisega alamkultuur, millel on oma keel, normid, ideoloogia, välimus, ühised arusaamad, oma väärtused. Subkultuurid võivad olla nii negatiivse kui positiivse alatooniga. Kodutute subkultuuri iseloomustavad tihedad sotsiaalsed suhtevõrgustikud, nad omandavad samu kogemusi tänaval elades. Subkultuuril on oma elemendid, mis on sarnased eelnevas peatükis kirjeldatud kultuuri elementidega, kuid siiski on nad erilaadsed lähtuvalt keskkonnast, kus mingi subkultuuri element esineb ja samuti lähtuvalt grupi eripäradest.

Chicago koolkonna sotsioloogid käsitlesid 19.sajandil subkultuuri mõistet kui sotsiaalset keskkonda, kuhu inimesed oma igapäevaelus kuuluvad. Nad käsitlesid subkultuuri sarnaselt eelpool käsitletud Kidroni lähenemisele, kus subkultuurina käsitleti erilaadse käitumise ja tõekspidamistega gruppi (Kidron, 2007). Chicago koolkond uuris väiksemaid gruppe ja eristuvate normidega kogukondi. Uurimise käigus pidi uurija minema nende gruppide hulka, elama ja mõtlema koos nende isikutega ning tähelepanu pöörama kõikidele detailidele, mis aitavad hiljem elu personaalseid ja sotsiaalseid detaile hinnata. Selline lähenemine pidi toimuma isikute igapäevakeskkonnas. Samuti on välja toodud, et esialgselt seostati subkultuure selgelt hälbelise või kuritegeliku käitumisega. Liide „sub“ tähendab „alam“, „põrandaalune“. Hälbelist käitumist seostati sotsiaalse patoloogiana. (Allaste, 2013, lk 28-29) Siinkohal võib ka kodutute subkultuuri käsitleda kui erilaadsete käitumiste ja tõekspidamistega kultuuri, mis eksisteerib suuremas kultuuris. Autor ei too siinkohal hälbelist käitumist kodutute subkultuuri tunnuseks, kuna nende põhjused subkultuurina eksisteerimiseks on erinevad ja tänavale ei ole nad sattunud enamasti omal vabal tahtel.

Chicago koolkonna sotsioloogid defineerisid subkultuuri ka kui ühiskonnaga vastuolus olevat deviantset gruppi, kuid Cohen'i (2007, pp. 167-191) arvates on subkultuuri ühendunud palju sarnaste probleemidega marginaliseerunud noori, kelle jaoks on võimalik luua teistsugused reeglid (Cohen, Manion & Morrison 2007, pp. 167-191). Biringhami koolkond lähtus arvamusest, et subkultuure saab käsitleda makro-perspektiivist vanemate-, dominant- ja massikultuuri vähendamiseks. Nende poolt oli loodud subkultuurilised strateegiad, mis võimaldasid kultuure identifitseerida. (Allaste, 2013, lk 27-30)

Robert Ezra Park oli üks esimesi sotsiolooge, kes kirjutas 1915. aastal metoodikast raamatu „The City: Suggestion for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment“, mis kirjeldas inimeste käitumise hindamist linnakeskkonnas. Park üritas tuua sotsioloogiasse objektiivsust, korraldust ja täpsust, toetudes teaduslikule raamistikule, mille kaudu saaks uurida ja üldistada sotsiaalseid probleeme tekitavaid jõude ja protsesse. Ta kirjutas koos oma kolleegi Ernest Burgess'iga esimese metoodikaõpiku, milles pöörati suurt rõhku välitööde teostamisele. Esimeseks, mida sotsioloogia õpilased pidid õppima, oli jälgida ja salvestada oma tähelepanekuid. Seejärel kutsus Calvin Thomas, Parki Chicagosse. Park'ile pakkus linn suurt huvi ning ta soovis linna vaadelda kui sotsiaalset organismi. Erilist tähelepanu pöörati linnade iseloomulikule ebavõrdsusele, ühiskondlikule korraldusele ja kontrollile. Parki mõtteid mõjutas tugevalt antropoloog Boas, kelle veendumustele sotsioloog toetus - selle veendumuse kohaselt tuleks sotsiaalset nähtust vaadelda ja jälgida oma loomulikus keskkonnas. Park loobus mõttest, et ühiskondlik elu on fikseeritud, sest sotsiaalne maailm on pidevas muutumises. Parki arvates peaksid välitööd tegevad sotsioloogid kasutama pragmaatilist lähenemist. Seda mõtet toetasid ka tema kolleegid John Dewey, George Mead ja Willam James. Pragmaatiline lähenemine tähendas, et tuleb selgitada mõtet ja tõde ideede või veendumuste rakendamisel ning uurija peaks aktiivselt ühiskondlikus maailmas osalema, et mõista kultuuri konteksti. Parki sõnul peaksid välitöötajad jääma samasse keskkonda pikemaks ajaks ning sisenema keskkonda ilma ettevaatusabinõudeta, et mõista käitumise tegelikku tähendust. Sellest sai etnograafia alguse. (Park, 1915, pp. 577-612)

Park asus koos Burgess'iga koolitama Chicago ülikooli sotsiolooge, julgustades õpilasi ja andes neile eeskujuna, et viia läbi empiirilisi uuringuid. Park soovitas õpilastel uuringu ajaks unustada raamatud ja minna nõ „põllule“, kus saaksid uurimustöö käigus oma käed „määrada.“ Chicago kool töötas välja mitteametlikud ja mõnevõrra struktureerimata protseduurid, mille käigus teostati uurimistöid. Sellest sai Chicago koolkonnas üks peamisi metodoloogilisi komponente. Õpilased hakkasid tegema välitöid ning täitsid ise selle kaudu suurt rolli. Uuritavate kohta tehti tähelepanekuid ka varjatult. Jälgiti sotsiaalset gruppi ning jälgiti neid oma loomulikus keskkonnas, parandades sellega kogutud andmete õigsust. Varjatult vaatlemine nõuab uurijalt palju, kuna vaatleja peab aru saama, mida grupi liikmed räägivad, millised on nende käitumismudelid, mis võivad olla tundmatud, ebaloomulised või vahel isegi ebaseaduslikud. Varjatud vaatluste

teostamine oli raske ka seetõttu, et uurijad olid tavaliselt füüsiliselt silmatorkavad uuritavale rühmale. Osalusvaatlus oli peamine meetod, mida välitöötajad kasutasid, kuid visandati ka kaarte ning see oli omane Chicago koolkonnale. (Anderson & Allard, 2005, pp. 833-843)

Park õpetas õpilastele hoolikalt dokumenteerima oma valdkonna kogemuste tõlgendusi ja registreerima nende tajutavat mõju sotsiaalsele maailmale, mida nad õppisid. Seejärel 1930. aastal Harvardi koolkond tõi välja, et selline etnograafiline meetod on liiga impressionistlik. 1950. aastal Chicago koolkonna sotsioloogid, tulid välja uue ideega, et etnograafilises uurimuses välitööd tehes peab kasutama nelja erinevat tüüpi vaatlusi. Esimeseks on täielik osalusvaatlus (complete participant), teiseks osaleja vaatlejana (participant as observer), kolmandaks vaatleja osalejana (observers as participant) ja neljandaks täielik vaatleja (complete observer). (Anderson & Allard, 2005, pp. 833-843)

Linnaks võib pidada kohta, kus on transpordiühendused, internet, ehitised, inimesed, kes üksteist ei tunne, kuid Parki jaoks peegeldab linn ka loodust ja inimlikku olemust ja nad näevad seda sotsiaalsete gruppide sotsialiseerumise kohana, kes tulevad leidma oma moraalset religiooni või keskkonda. Nagu ka paljud teised Chicago kooli teadlased, huvitasid ka Parki kultuurilised erinevused. Ta uuris ka immigrante, kes olid sunnitud elama asuma teistesse keskkondadesse. (Gelder, 1997, pp. 19-24)

Chicago koolkonda võis algselt pidada mikro-sotsiaalteooria viljelejaks, sest nad uurisid linna ja selle protsesse. Kuid uurimine puudutas ka konkreetseid sotsiaalseid rühmi, nende suhtlemist omavahel, sotsiaalseid olukordi, sotsiaalset kaugust üksikisikute vahel ja linnaelu sotsiaalset mõju ning see on spetsiifilisem uurimine. Nad püüdsid mõista ka individuaalsete rühmade ja linnade vahelisi suhteid ning institutsioone, kasutades põhjalike etnograafilisi ning muid uurimisstrateegiaid. Uuringute tulemusel valmisid mõjukad teooriad linnamudelite kohta. (Roberts, 2006, pp. 12-13)

1940. aastatel hakati mõistet „subkultuur“ kasutama, et uurida sotsiaalsete erinevuste eripärasid mitmekesisemate ühiskondadega. Tähelepanu all olid sisserändajate grupid, kelle puhul oli vaja uurida tavapäraseid sotsioloogilisi kategooriaid etnilisest taustast, klassist ja rahvuslikust identiteedist. Seejärel tugevnesid seosed deviantliku ehk hälbelise käitumise ja subkultuurilise identiteedi vahel ning sotsioloogia liitus üha enam

kriminoloogiaga. Kuritegevust nähti mitteindividuaalsena ja usuti, et kui grupp inimesi teeb midagi koos, siis seda reguleerivad ühised arusaamad, tunded, reeglid, maitset. Üks konkreetne sotsiaalne keskkond nõuab vastavust ja konsensust, pakkudes tugevaid stiimuleid, millest on raske loobuda. Kui keegi soovib kõrvale kalduda, tuleb leida teised sarnased mõttekaaslased, kes jagavad sama rahulolematust ja otsivad samu lahendusi. Lahendused peavad alati olema sotsiaalsed. (Gelder, 1997, pp. 19-24)

Kodututel on ühised arusaamad, nad hoiavad kokku, sest nii on lihtsam. Näiteks jagavad pudelite kogumisest saadud raha eest ostetud asju teiste kodututega. Neil on välja kujunenud ühised arusaamad, neil on reeglid, mida järgida. Näiteks võib tuua autori varasemas töös kodututega intervjuu tulemusel saadud info, kus kodututel on reegel, et teise kodutu piirkonnast ei tohi pudeleid korjata. Kõikidel kodututel on kindlad piirkonnad, kus nad pudeleid korjavad. (Reinson, 2015, lk 36-42)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et erinevate autorite käsitus subkultuurist on küllaltki sarnane. Põhiliseks on välja toodud, et subkultuur erineb kultuurist erilaadse käitumise ja normide poolest. Nagu ka Chicago koolkond uuris linnakeskkonnas olevaid gruppe nende loomulikus keskkonnas ja viis läbi etnograafilisi uuringuid, mille käigus kogesid vahetult samu emotsioone ja tundeid, mida uuritavad, lähtub autor oma magistritöös samuti selle koolkonna lähenemisest. Autori arvates on väga oluline teostada osalusvaatlus kodututega, kuna nii on võimalik neid jälgida oma loomulikus keskkonnas, kogeda samu emotsioone, tundeid ja jagada samu väärtusi.

2. OSALUSVAATLUSTE JA INTERVJUUDE ANALÜÜS

Teises peatükis keskendub autor empiirilisele uuringule. Autor otsib vastust uurimisprobleemile Kuidas parandada Tallinna kodutute olukorda arvestades nende subkultuuri?. Eesmärgist lähtuvalt analüüsib autor osalusvaatluste ning intervjuude tulemusi. Peatükis kirjeldab autor vaatlusmeetodit ning uuringut ning teeb selle põhjal järeldusi. Osalusvaatluse ja intervjuude läbiviimise tulemusel saab ülevaate, millised on kodutute subkultuuri elemendid ja kuidas läbi nende parandada Tallinna kodutute olukorda ja neid taasühiskonnastada.

Esimeses alapeatükis selgitab autor uurimisküsimusele vastuse leidmiseks valitud empiirilise uuringu protsessi, selgitab andmeanalüüsi- ja andmekogumise meetodeid ning põhjendab valimit. Teises alapeatükis analüüsib autor Tallinna kodututega läbiviidud osalusvaatluste, etnograafiliste- ja ekspertintervjuude tulemusi. Kolmandas alapeatükis teeb autor lähtuvalt teooria ja empiirilise osa analüüsi tulemustest järeldusi ning pakub välja ettepanekuid kodutute probleemi leevendamiseks ning kodutute taasühiskonnastamiseks.

2.1 Uuringu protsess ja valim

Magistritöö eesmärgist ning püstitatud uurimisülesannetest tulenevalt on käesoleva töö puhul tegemist **empiirilise uurimusega**, kuna magistritöö nõuab lisaks teoreetiliste seisukohtade käsitlusele ka empiiriliste andmete analüüsi. Kvalitatiivse uurimisstrateegiana kasutatakse **etnograafilist uuringut**.

Kvalitatiivne uurimus on uuritava vaatlemine ja uurimine nende loomulikus elukeskkonnas nende endi silmade läbi, mille käigus saadakse teaduslikke teadmisi sotsiaalse tegelikkuse kohta. Kvalitatiivse uurimistöö ülesanne on tuua välja tegelikkus olukorrast ning anda neile seejärel tähendus. (Õunapuu, 2014, lk 62-63)

Etnograafiline uuring on sobilik uurijale, kes soovib töötada lähedases kontaktis uuritavatega ning see võimaldab sügavalt süveneda uuritavate igapäevaellu. Uuringu

käigus on vajalik välitöö periood, mille käigus uurija võtab osa uuritavate igapäevategevustest. Andmete kogumiseks tehakse vaatlusi ja viiakse läbi intervjuusid. Vaatlustest on eelistatuim osalusvaatlus, mille käigus uurija osaleb vaadeldavas tegevuses. (Cohen, *et al.*, 2007, pp. 167-191) Etnograafia puhul kogutakse andmeid selle põhjal, mida uuritavad ütlevad või kuidas nad käituvad konkreetsetes olukorras või keskkonnas. Tavaliselt on uurija koheselt osaleja uuritavas grupis, tõlgendades hiljem kogetut ja nähtut tekstina. Etnograafiline uuring eeldab kultuuri süsteemaatilist uurimist, mille käigus uuritakse konkreetse rühma väärtusi, norme, jagatud ja õpitud arusaamasid. (Anderson, E. & Allard, F., 2005, pp. 833-844). Uuringus on oluline teada saada, kuidas inimesed saavad hakkama igapäevaeluga, kuidas sotsiaalsed rühmad toimivad ning kuidas inimesed jagavad ja edastavad ühiseid ideoloogiaid, reegleid ja väärtusi. (Armstrong, 2008, pp. 54-67) Etnograafiliste andmete kogumise viis ei ole siiski piiritletud kirjalik vorm, võib kasutada andmete talletamist nt fotodele, võib teha filme või salvestada helisalvestisi. Etnograafilise teooria ja meetodi eristamine on keeruline, sest andmete analüüs on pidev protsess, mida tehakse välitöö käigus. (Anderson, E. & Allard, F., 2005, pp. 833-844). Bronislaw kuulsaim teos on „Vaikse ookeani agronaudid“, mis oli etnograafiline uurimus Trobiandi saarte elanike kultuurist. Selle tulemusena kujunes antropoloogias etnograafilise uurimuse standardiks välitöö. Tema sõnul ei tohi uurimise tulemus sündida kabinetis võõraid kogemusi analüüsides, vaid eeldab viibimist uuritavas keskkonnas, selles keskkonnas olevate keelte vaba valdamist ja osalust uuritava kultuuri kandjate tegevustes, nii nagu seda mõistavad nemad ise. See ei tähenda, et uurija peaks omandama nende eluvaated või hiljem tõlkima saadud tulemused oma keelde, vaid tulemused võivad viia palju sügavamale ja kaugemale, kui uuritavad ise enda kultuuri tõlgendada oskaksid. (Malinowski 1922, pp. 4-9, ref. Raud, 2013, lk. 252)

Andmekogumise meetodina viis autor läbi **osalusvaatlused** Tallinnas, mille käigus selgitatakse välja Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooned. Osalusvaatlused teostati perioodil 30.03. - 04.04.2019 ja 16.10.-18.10.2019. Selle käigus vaatlus autor 11 erineva kodutu isiku tegevusi ja käitumist. Vaatlus on uurimisviis, mis kas iseseisvalt või kombineerituna intervjuude ja teiste uurimismeetoditega võimaldab mõtestada ühiskonnaelu erinevaid külgi tegevuste, olukordade ja keskkondade vahetu ning meelelise kogemuse kaudu, võimaldades välja tuua ka asjaolud, mida on raske sõnadesse panna. (Vihalemm, 2014; Hirsjärvi, *et al.*, 2010, lk 199-203; Windridge, *et al.*, 2009, pp. 17-19)

Osalusvaatluse käigus uurija osaleb vaatluses ning püüab saada vaadeldava rühma liikmeks, see aga ei tähenda, et uurija peaks füüsiliselt osalema, vaid uurija astub uuritavate kultuuri, saab liikmetega sarnaseid kogemusi ning saab rühmas mingi rolli (Laherand, 2008, lk 229). Autor viis oma töös läbi passiivse osalusvaatluse, mis tähendab, et ta ei osalenud füüsiliselt samades tegemistes vaid käis nendega kaasas ja jälgis neid. Osalusvaatluse (Bernard, 2017, pp. 272-300) puhul osaleb vaatleja rühmategevuses ning selleks küsitakse enne vaatluse tegemist vaadeldavalt grupilt luba. Vaatluste puhul kogetakse vahetut ja otseselt teavet rühmade, erinevate organisatsioonide, või gruppide käitumise ja tegevuse kohta. Vaatlusega on võimalik kõige tõhusamalt uurida loomulikku keskkonda. (Hirsjärvi *et al.*, 2010, lk 199-203; Wilson, 2005, pp. 19-24) Vaatluse puhul on puuduseks asjaolu, et vaatleja kohaolek võib vaadeldavate tavapärasest käitumist muuta või seda häirida. Vaatlus on aeganõudev, mis omakorda piirab otseselt meetodi kasutamist paljudes erinevates uurimustes. Samuti võivad tekkida eetilised probleemid, kui palju uuritavale selgitada vaatluse tegelikku eesmärki. (Laherand, 2008, lk 199-203) Puuduseks peetakse ka vaatlejal tekkivat emotsionaalset suhet uuritava grupiga, mis võib seada kahtluse alla uuritava objektiivsed tulemused. (Hirsjärvi, *et al.*, 2010, lk 199-205) Antud uurimuses suutis autor neid puudusi vältida.

Valim moodustatakse lumepallivalimina. Lumepallivalimit kasutatakse varjatud grupi uurimiseks, kasutades ära selle grupi sidemeid. Iga kaasatud isik aitab juhtida järgmise isikuni. (Salganik & Heckathorn, 2004 p. 196). Esimestel osalusvaatluste päevadel kasutas töö autor oma teadmisi ning ootas kainestusmaja juures konkreetset ajavahemikul hommikul, kui isikuid tavapäraselt vabastatakse. Kuna kodututel on äratuntav välimus, läks autor nendega vestlema ning saavutades temaga kontakti, küsis eraldi luba osalusvaatluse läbiviimiseks ning autor tutvustas kõigile osalusvaatlusel osalenud kodututele vaatluse eesmärki ja ennast kui Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku magistranti. Päeva jooksul kohtudes teiste kodututega ja saavutades nendega kontakti, lepitati kokku järgmise päeva vaatluse läbiviimine. Mõnel korral suunas üks kodutu autori teise juurde järgmiseks päevaks osalusvaatlust läbi viima. Kõik uuringus osalenud kodutud olid osalusvaatluse alguses kained ja adekvaatsed ning said aru osalusvaatluse eesmärgist. Kõiki osalusvaatluste ja intervjuude käigus kogutud andmeid, mille kaudu võiks mõne kodutu ära tunda, kasutatakse umbisikuliselt (nimed muudetud). Autor ei ole kujundanud kodutute suhtes mingit negatiivset hoiakut, on uurides olnud neutraalne ja

sõbralik. Uurimus ja kogutud andmed ei ole mõjutatud ei autori ametist ega ka sellest, et autor on erinevate kodututega ka varasemalt suhelnud. Autor ei tööta juba aastaid tänaval ning ei ole ühegi uuringus osalenud kodutuga varasemalt kokku puutunud. Kodutuid on palju erinevaid, pidevalt lisandub uusi ning autor ei ole kõikide Tallinna Kodututega varasemalt kokku puutunud. Autor lähtus uuringu läbiviimisel sarnastest põhimõtetest, mis, Tartu Ülikooli inimuuringu eetika komitee statuudis välja toodud on. Uuringus tagatud osalejate tervise-, inimväärikuse-, identiteedi-, isikupuutumatus- ning teiste põhiõiguste ja vabaduste kaitstus, samuti uuritavate ohutus ja heaolu (Tartu Ülikool, 2020).

Uuriija leiab, et kodutute päevaplaan on suhteliselt üksluine, mistõttu ei ole vajalik teostada osalusvaatlust pool aastat, vaid piisab ka nädalast ajast. Arvestades uurija turvalisust, ei plaaninud uurija osalusvaatluse käigus ööbida kodututega tänaval või mõnes mahajäetud majas. Uurimise eesmärki arvestades ei ole see ka vajalik. Probleemideks osalusvaatluse puhul võib kujuneda asjaolu, et kodutul, kellega ringi käia, „ei ole tuju“. Tavapäraselt on kodutud rahvarohkemates kohtades, poodide ümbruses, parkides ühises grupis aega veetmas, mistõttu oli töö autoril lihtsam nendega suhelda, neid jälgida ja nende omavahelist käitumist uurida.

Analüüsimeetodina kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi (Kalmus, *et al.*, 2015), mille käigus autor transkribeerib intervjuud ning analüüsib osalusvaatluse ja intervjuude kaudu saadud tulemusi.

Intervjuud

Etnograafilise uurimuse peamiseks andmete kogumise meetodiks on lisaks osalusvaatlusele ka etnograafilised intervjuud. Uurimisväljal võib tekkida probleem, kuidas minna üle intervjuerimisele, kui omavahel vestlus on juba toimumas (Laherand, 2008, 199-203). Autor alustas andmete kogumist osalusvaatlusega, mille käigus ta vestles kodututega, osales nende tegevuses, st liikus nendega kaasa. Kui uurija saavutas sõbraliku kontakti, tegi ta ettepaneku viia läbi etnograafilise intervjuu. Etnograafilist intervjuud kasutatakse sotsioloogilistes ja antropoloogilistes uurimustes. Intervjuu käigus uurija vestleb sõbralikult uuritavaga. Intervjuu võib toimuda kahe või enama isiku vahel. Uuritavatel palutakse kirjeldada oma kogemusi, uskumusi ja vaateid. Etnograafilised intervjuud aitavad dokumenteerida kultuuride ainulaadsust ja eripära ning avardavad

uurija teadmisi uuritavast teemast (Spradley, 2016, pp. 58-59). Intervjuud viidi läbi 17 kodututu isiku seas ajavahemikul 30.04.-05.04.2019 ja 16.10.-18.10.2019. Kõigile intervjuus osalenud kodututele tutvustas autor ennast, selgitas intervjuu läbiviimise eesmärki ning küsis neilt luba nende intervjuueerimiseks. Uuritavate nõusolekul kasutati vestluse salvestamiseks diktofoni. Salvestamiseks kasutas autor Android 9 operatsioonisüsteemil toimivat Voice Recorder versiooni 2.51. Kodutute isikute küsitlemisel oli eesmärgiks välja selgitada, millised on nende tõekspidamised, tavad ja normid, millega sisustavad nad oma päevi ning kuidas nad omavahel suhtlevad. Kodutute intervjuude läbiviimisel küsimustele vastamine oli vabatahtlik, kui keegi ei soovinud autori küsimustele vastata, siis autor arvestas sellega. Intervjuusid viis autor läbi Sisekaitseakadeemiat üliõpilasena. Valimi piiratud suuruse tõttu ei eristata vene- ja eestikeelseid vastajaid ega ka naisi ja mehi või nende erinevat vanust. Intervjuud kestsid keskmiselt kokku 4 -15 minutit. Kõiki intervjuus esitatud andmeid käsitletakse vastavalt andmekaitseaduses sätestatule.

Autor viis läbi ka **ekspertintervjuu** Kersti Põldemaa'ga, kes on sotsiaalteadlane ning igapäevaselt tegeleb kodutute isikute resotsialiseerimisega Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses. Põldemaa on viinud läbi erinevaid uurimusi seoses kodututega ning koostab iga-aastaselt aruandeid kodutute öömaja teenuste kasutamise kohta. Samuti on Põldemaa Eesti Akadeemilise Sotsiaalturvaühingu ja Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni liige. Autor leiab, et Põldemaa tegeledes igapäevaselt kodutute isikutega, on väga hästi kursis kodutute isikute temaatikaga. Plaanis olnud mitmete ekspertide intervjuueerimine ei õnnestunud, ekspertide huvi puudumise tõttu.

Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Transkribeerimiseks nimetatakse andmekandjale salvestatud intervjuu muutmist tekstideks, millele antakse kirjalik kuju. Salvestatud intervjuud võimaldavad alati tulla tagasi algteksti juurde ning nii on võimalik olulisi pisemaid detaile märgata (Laherand, 2008, lk 279-284). Intervjuu sellisel kujul läbi viimine osalusvaatluse ajal on kõige mugavam viis, et hiljem saadud andmeid analüüsida. Transkriptsioonide kvalitatiivseks analüüsimiseks kasutas autor NVivo versiooni 11 Plus.

2.2 Empiiriline uuring ja tulemused

Antud alapeatükis annab autor ülevaate lumepallivalimisse jäänud, intervjuu ning osalusvaatlustega nõustunud kodututega läbi viidud uuringu tulemustest. Autor kasutas kvalitatiivset uurimisstrateegiat, mille käigus viis läbi osalusvaatluse perioodil 30.03.-04.04.2019 ja 16.10.-18.10.2019. Osalusvaatluse käigus vaatles autor 11 erineva kodutu isiku tegevusi ja käitumist kuuel erineval päeval. Seejärel viis autor läbi intervjuud 17 kodututu isiku seas ajavahemikul 30.04.-05.04.2019 ja 16.10.-18.10.2019, täiendamaks osalusvaatluse tulemusi. Autor intervjueeris ka Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse direktorit Kersti Põldemaa'd. 2020-2021. aastal uuringuid läbi ei viidud seoses riigis valitseva eriolukorraga seoses COVID-19 viiruse levikuga. Käesoleva töö miinuseks on see, et uuriti vaid tänava- ja öömaja teenust kasutavaid kodutuid, kuid autori turvalisuse huvides ei uuritud mahajäetud majades elavaid kodutuid ja neid, kes öövivad tuttava või mõne sõbra juures. Samuti oli väga raske kontakti saavutada tänavatel elavate naistega, kes oli ka olulisemalt vähem näha, kui mehi.

2.2.1 Osalusvaatlused

Iga päeva alguses kasutas autor oma Android süsteemil töötavat mobiiltelefoni, milles oli rakendus Endomondo, et salvestada päeval läbitud kilomeetreid ning aega.

Tulenevalt magistritöö uurimisküsimustest ja eesmärgist moodustas autor neli kategooriat. Kategooriate alla määras koodid lähtuvalt osalusvaatluste käigus kogetust ja nähtust ning selle põhjal koostatud vaatlusaruannetest. Kategooriate alla määras autor koodid lähtuvalt uurimistöö eesmärgist. Kategooriad ja koodid on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. Osalusvaatluste koodipuu (autori koostatud)

Osalusvaatlused	Koodi esinemine vaatluses	Koodi esinemissagedus
Kategooria I: Füüsiline keskkond	0	0
Koodid:		
aja veetmise kohad	6	26
esmajaduste	5	16
magamiskoht	6	7
Kategooria II: Suhted	0	0

Koodid:		
ei suhtle	1	1
teiste kodututega	5	7
võõrastega	2	4
Kategooria III: Tegevused	1	1
Koodid:		
Kaasnevad probleemid	4	9
Mida teevad	2	8
alkohol ja	6	21
harjumused	3	6
reeglid, normid	3	8
traditsioonid	3	4
väärtused	6	14
Miks teevad	2	2
Kategooria IV: Väljanägemine	0	0
Koodid:		
hügieen	5	6
riietus	4	4
vigastused	4	7

Kõigepealt kirjeldab autor Tallinna kodutute subkultuuri elemendina **füüsilist keskkonda**. Selle kategooria alla kuulub 3 koodi, milleks on **aja veetmise kohad (26)**, **esmaste vajaduste rahuldamine (16)** ning **magamiskohad (7)**. Magistritöö teooria osas on öeldud, et subkultuurid on sõltuvad huvidest, tavades ja sellest, mida nad teevad ja kus (käesolev töö, lk 20), tegutsevad ühisel territooriumil (käesolev töö, lk 22), on sotsiaalne keskkond, kuhu igapäevaelus kuulatakse (käesolev töö, lk 24). Osalusvaatluste tulemusel selgus, et kodutute füüsilist keskkonda saab vaadelda kolmest aspektist: aja veetmise kohad, magamiskohad ja esmaste vajaduste rahuldamine läbi erinevate keskkondade. Kodutud **veedavad enamasti aega** kesklinnas, kus asuvad suuremad keskused. Osalusvaatluste käigus liikusid kodutud põhiliselt Balti jaamas, Keskturu piirkonnas, Rocca Al Mare keskuse, kaubanduskeskuse T1 Mall ning Vabaduse väljaku juures. See tulenes kindlasti ka nende **esmaste vajaduste rahuldamise aspektist**. Käesoleva töö teooria osas on välja toodud, et subkultuur on grupp inimesi, kellel on sarnane käitumine, normid, tavad ja stiil (käesolev töö, lk 21). Osalusvaatluste käigus selgus, et esimese asjana, kui kodutu ärkab, otsib ta kohta, kus aega veeta ning alkoholi, mida tarbida. Seejärel otsivad kodutud kohti, kust saaks süüa. Näitena võib tuua selle, et kodututel on väljakujunenud omad kohad, nt R-Kioski juures olevad prügikastid, kuhu neile süüa jäetakse. Samuti on oluline sooja saada, mistõttu mõned viisakama välimusega kodutud

istuvad kaubanduskeskustes, kuid enamik sõidavad siiski ühistranspordiga. Seda peamiselt sellepärast, et nad visatakse turvatöötajate poolt kaubanduskeskustest välja ning üks öömaja, mis asub Suur-Sõjamäel, on liiga kaugel kesklinnast. Paljud kodutud veedavad peale öömajast lahkumist lisaunetunde ka ühistranspordiga sõites. Kodutud tõid ise välja asjaolu, et ühistranspordis on soe ning seal saab magada, kuni neid sealt välja visatakse. Ka vaatluse käigus visati kodutut ja autorit trammist välja kahel korral ning kutsuti vastu ka turvateenistus. Siinkohal võib järeldada, et esmaste vajaduste rahuldamine nagu sooja saamine, puhkamine, söömine ja joomine on tänaval elavate kodutute jaoks peamine aja sisustamine. Esmaste vajaduste hulka kuulub ka ühiskäidavate tualettide kasutamine, nt Vabaduse väljakul, Kristiine Keskuses. Samuti kasutati ära olukorda ning võeti kaasa paberit, juhuks, kui peaks vaja olema. Esmaste vajaduste alla on autor koondanud ka arstiabi saamise. Vaatluse käigus oli paljudel kodututel näha erinevaid vigastusi. Näitena võib tuua ühe kodutu, kes oli sattunud füüsilise rünnaku ohvriks, mille tõttu oli talle tehtud operatsioon. Tänavakeskkonnas elades ja puuduva hügieeni tõttu olid õmblused läinud mädanema ning põhjustasid valu. Esmase vajaduse rahuldamiseks – arstiabi saamiseks, läks kodutu Erakorralise Meditsiini Osakonda (edaspidi EMO), kust ta minema saadeti, kuna puudus ravikindlustus ja kehtiv dokument. Vaatluse käigus selgus, et kodututel on ühel päeval nädalas võimalik käia ka „elavas järjekorras“ Koplis asuvas polikliinikus. Olles sinnapoole teel, selgus, et see koht on avatud vaid kolmapäeviti, mistõttu oleks pidanud kodutu minema EMO suunitlusel Põhja-Eesti Regionaalosakonda, mis asus teises linna otsas, kuna seal tehti talle operatsioon ja väidetavalt võtab sama kirurg ka õmblused välja. Selline eristamise kogemine kodutu ja tavakodaniku vahel oli autori arvates üsna ebaviisakas, kuna kodutut suunati ühest kohast teise. Füüsilise keskkonna alamkoodiks on ühtlasi **magamiskohad**. Peamiselt ööbivad kodutud öömajades, kuid satuvad ka kainestusmajja ning mõni kodutu ööbib endiselt veel tänaval. Osalusvaatluse käigus selgus, et üks kodutu on ööbinud tänaval parkivas sõidukis juba 7 aastat. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kodutute ajaveetmiskohad on tihedalt seotud nende esmaste vajaduste rahuldamistega ning enamik kodutuid ööbib siiski öömajades.

Järgnevalt kirjeldab autor Tallinna kodutute subkultuuri elemendina suhteid. Magistritöö teooria osas on öeldud, et ühisel grupil on ka diferentseeritud **suhted** (käesolev töö, lk 23). Suhete alla kuulub kolm koodi, milleks on **suhtlus teiste kodututega (7)**, **suhtlus**

võõrastega (4) ning ei suhtle üldse (1). Osalusvaatluste tulemusel saab Tallinna kodutute subkultuuri elemendina suhteid vaadelda kolmest aspektist: suhtlus teiste kodututega, suhtlus võõraste inimestega ja mittediagnoosimine. Vaatluse käigus selgus, et kodutud teavad üksteist nägupidi ning kokku saades vestlevad omavahel. Nad tõid välja, et neil on ühine staatus ning seetõttu ka suhtlevad rohkem omavahel. Vaatluse ajal saadi kokku erinevates kohtades nagu Balti jaam, taarapunktid, supiköök. Suuremad kogunemised ja suhtlus kodutute vahel toimus siis, kui kellelgi oli alkoholi, mida selles grupis võrdselt üksteisega jagati. Mõnel osalusvaatluse päeval jäid kodutud omavahel jutustama ka öömajast väljudes. Arutleti eelmise päeva tegevusi ja uuriti, mis keegi on kuskilt endale leidnud. Kodutud said omavahel kokku ka piirkondades, kus teised kodutud elasid. Näitena võib tuua Kopli trammipeatuse, kus üks pikaajaline tänaval elav kodutu istus ning teised tulid kokku, et ühiselt jutustada. Huvitav oli asjaolu, et ka varem tänaval elanud isik tõi neile kodust sooja teed ja võileibu. Nii istuti ja jutustati tunde. Osalusvaatluse käigus suhtlesid kodutud omavahel mobiiltelefonidega, et kokku saada. Näiteks Balti jaamas sai üks kodutu kokku teiste kodututega ja nende sõnul koos päeva veetmine läheb palju kiiremini. Kodutute omavaheline suhtlus oli pealiskaudne, mis tähendab seda, et nad ei läinud erinevate teemadega sügavuti. Kodutud ise väitsid, et pole mõtet rääkida oma probleemidest inimesega, kellel on samad probleemid, see ei muuda midagi. Vaatluse käigus tuntuks sai autori tegevuse kohta. Kui kodutud said teada, et olen usaldusväärne, võtsid nad järjekorda ning tahtsid üksikult autorile oma probleemidest rääkida ning nende võimalike lahenduste kohta uurida. Järeldusena võib välja tuua, et kodutud soovivad suhelda ka võõrastega, kuid oli selgelt tuntav, et nad pigem kartsid seda teha. Nad ei otsinud vaatluste ajal suhtlust võõraste inimestega. Vaatluse käigus oli selgelt eristatav tavakodanike põlastav vaade kodutute suhtes ning neist eemaldumine. Kodutud ise väitsid samuti, et tavakodanikud, kes pole kodutud, suhtuvad neisse halvasti ning parema meelega hoiavad nad madalat profiili ja kellegi pahameele väljendudes lähevad eemale. Siinkohal võib teha järelduse, et kodutud suhtlevad tihedalt teiste samas staatuses olevate isikute ehk kodututega, väldivad suhtlust võõrastega ning hea meelega suhtleksid kellegi võõraga, keda nad usaldavad.

Järgnevalt on autor Tallinna kodutute subkultuuri elemendina välja toonud **tegevused**. Magistratöö teooria osas on välja toodud, et kultuur on ühtne tervik, mis hõlmab käitumisviise (käesolev töö, lk 11), subkultuuris on grupil sarnane probleem ja kui samal

grupil inimestel on ühiskonnas staatuse saavutamise kehtivate reeglite järgi võimatu, tekib nendel isikutel, kes on nõrgemal positsioonil oma väiksem maailm, kus kehtivad teistsugused reeglid, kui tavapärasel ühiskonnas (käesolev töö, lk 10). Subkultuuriks nimetatakse aga ühiskonna alagruppe, kellel on erinevad vajadused, võimalused, ja unikaalsed kogemused, nad erinevad väärtuste, normide, arusaamade ja käitumise poolest (käesolev töö, lk 20). Subkultuuri elementideks on oma normide süsteem, väärtused, staatus, keel, ühised arusaamad (käesolev töö, lk 23). Osalusvaatluste tulemusel selgus, et kodutute tegevust saab vaadelda kolmest aspektist: **kaasnevad probleemid (9), mida nad teevad (8) ja miks nad teevad (2)**. Peamised probleemid, millega kodutute puhul saab välja tuua, on alkoholisõltuvus ja sellest tingitult koordinatsioonihäired, mille tagajärjel nad kukuvad ja ennast vigastavad. Samuti asjade kadumine alkoholihoobest tingituna. Ühe vaatluse käigus selgus, et kodutu oli eelmisel päeval end väga purju joonud ning oma telefoni ära kaotanud, mida ta siis otsimas käis erinevatest kohtadest, kus ta käinud oli. Ühel kodutul oli probleem kasiinosõltuvusega ja sellega seonduvate suurte võlgade pärast, paljudel oli ka probleemiks erinevad vigastused, näiteks mädanes ühe kodutu sõrm. Kaasnevaks probleemiks seoses kodutu staatusega- ühiskonnast tõrjutud, magamas alkoholihoobes tänaval, võib pidada ka kuriteoohvriks langemist. Ka sotsiaalse korratuse võib välja tuua probleemina, kuna vaatluste käigus selgus, et paljud kodutud otsisid prügikastist erinevaid esemeid ja sööki, kuid tagasi prügikasti väljaotsitud sobimatuid esemeid ei pannud. Probleemiks on ka puudulik arstiabi saamine, mis tuli vaatluse käigus välja, kuna kodututel puudub ravikindlustus. Paljudel kodututel oli ka isikutunnistus kaduma läinud ja uue tegemiseks puudusid rahalised vahendid. Koodi alla „miks nad teevad“ on autor koondanud osalusvaatluste käigus välja selgitatud asjaolud, et näiteks käivad kodutud nõ „nina maas“, et leida sente, samuti tarvitavad nad igapäevaselt alkohoolseid jooke, kuna nii on lihtsam päeva „üle elada“ , alkohol annab sooja ja aitab muremõtteid peast pühkida. Paljudel on tekkinud ka alkoholi tarvitamisest sõltuvus.

Autor on koondanud koodi alla „mida teevad“ 5 aspekti: **alkohol ja suitsetamine (21), harjumused (6), reeglid, normid (8), traditsioonid (4), väärtused (14)**. Teooria osas on välja toodud, et kindla elukohata isikul on väga keeruline leida töökohta, saada arstiabi või vabaneda mõnest sõltuvusest (käesolev töö, lk 15). Osalusvaatluse käigus ilmnes, et kümme kodutut 11-st tarvitas tänaval alkoholi ja tarvitas tubakatooteid. Kodutud ise pidasid neid enda esmavajadusteks. Paljud kodutud põhjendasid alkoholi tarvitamist

sellega, et see aitab „päeva üle elada“ ning siis ei tule muremõtted pähe, mõni põhjendas ka alkoholi tarvitamist sooja saamisena külmal ajal. Vaatluse käigus kohtus autor ka kodutuga, kes oli väga elurõõmus ning ei tarvitanud ei alkoholi ega ka tubakatooteid. Harjumustena tulid kodutute subkultuuris välja tegevused, mida kodutud igapäevaselt teevad. Näiteks üks kodutu poodi minnes lasi endale alati kõige kallimat lõhnatestrit riieteale, teine kodutu käis konkreetses kaupluses süüa ostmas ning hommikul ärgates liiguvad kodutud oma kindlatesse piirkondadesse, kus nad päeva veedavad. Harjumuseks võib pidada ka supiköögis käimist ning ühe kodutu puhul ka oli omapärane viis, kuidas enda intiimseid kehaosi ning jalgu metsas pesta. Käesoleva töö teooria osas on välja toodud, et subkultuuris esinevad oma reeglid ja normide süsteem (käesolev töö, lk 21). Vaatluse käigus ilmnis, et tänaval elavatel kodututel on oma reeglid. Näitena võib tuua reegli, et teise tagant ei varastata, teise kodutu piirkonnast ei korjata pudeleid ega kerjata raha, samuti võib positiivse reeglina välja tuua asjaolu, et kui ühel kodutul on juua või süüa, jagatakse ka viimane tilk või söögitükk teise kodutuga võrdselt pooleks. Sama on ka sellega, kui ühel kodutul on rohkem raha kui teisel, sendid pannakse kokku ja see kodutu, kes panustas rohkem, ei saa mitte rohkem juua, vaid võrdselt teisega. Siinkohal võib järeldada, et osalusvaatluste käigus tunnetas autor tugevat ühtekuuluvustunnet ja kokkuhoidmist kodutute grupis. Kodutud ise põhjendasid sellist käitumist sellega, et kunagi ei tea, millal endal abi vaja on ja seda pole. Käesolevas töös on subkultuuri elemendina välja toodud ka traditsioonid, ilma milleta ei ole võimalik kultuuri ega subkultuuri uurida (käesolev töö, lk 6, 12). Osalusvaatluse käigus selgus, et ka kodutute subkultuuris esinevad traditsioonid. Näiteks võib traditsioonina välja tuua, et kodutute ühiseks kohtumispaigaks on kell 10:00 hommikul taarapunkti ümbrused, mõni kodutu käib iga päev metsas puid kallistamas või söötab vareseid, samuti käivad mõned kodutud iga päev kindlas kohas asju otsimas. Kodutute subkultuuris esinevad ka väärtused, seda kinnitab ka magistr töö teooria osas väljatoodu: väärtustel on regulatiivne toime ja need esinevad kõlbeliste normidega, väärtused on kultuuris keskne element (käesolev töö, lk 12). Osalusvaatlustest ilmnis, et Tallinna kodutute subkultuuris esinevad väärtused. Üheks olulisemaks tähelepanekuks on see, et kui keegi on konkreetsesse kodutute gruppi omaks võetud, siis kodutud on tema suhtes väga hoolivad. Näitena võib tuua, et kui üks kodutu on ennast purju joonud ja avalikus kohas pingile magama jääb, siis teine kodutu valvab teda seni, et politsei teda ära ei viiks. Autor puutus kokku ka olukorraga, kus üks

uuritav jättis turvateenistuse saabumise pärast oma kilekoti kiiruga trammi ja lootis siis, et autor selle kaasa võtab, sest üksteisest hoolitakse. Kui üks ei jõua, siis teine ikka ehk jõuab. Kodutud arvestavad teineteisega, nad jagavad oma viimase „vorstivõileiva“ kõigi kohalolevate kodututega võrdselt, olemasoleva joogi jagavad samuti. Väärtuseks võib pidada ka seda, kui kodutu leidis tütarlapse ID-kaardi ja tagastas selle ausalt talle, mitte ei visanud seda prügikasti- sest nemad oskavad seda hinnata, et dokumendi tegemine maksab. Samuti abistatakse kukkunud või väga joobes olnud teist kodutut. Varasemalt tänaval elanud isik tõi teistele kodututele võileiba ja sooja teed- tal oli sarnane kogemus ja staatus ning soovis aidata. Vaatluste käigus selgus, et kodutud on väga sõbralikud, heasüdamlikud ja püüavad olla ka viisakad suhtluses ja käitumises üksteise ning ka võõrastega.

Viimaseks Tallinna kodutute subkultuuri elemendiks on **väljanägemine**. Selle kategooria alla kuulub 3 koodi, milleks on **riietus (4)**, **hügieen (6)** ja **vigastused (7)**. Magistritöö teooria osas on öeldud, et subkultuuris esineb äratuntav välimus (käesolev töö, lk 23). Osalusvaatluste käigus selgus, et kodututel on äratuntav välimus. Enamikel kodututel on riided katki või veidi määrdunud. Kuna kodutud saavad peamiselt riideid punase risti kaudu või leiavad nad neid kuskilt prügikastidest, on neil vanemad või kasutatud riided seljas. Vaatluste käigus rääkisid kodutud, et enamasti ei ole neil võimalik riideid kusagil pesta ja nad viskavad mingi aja pärast määrdunud riided ära ja panevad uued selga. Vaatluste käigus selgus, et mõned kodutud on kukkunud alkoholihoobest tingituna ning on end vigastanud, mistõttu on neil näha ka erinevad vigastused. Mõnel kodutul olid seljas aga väga puhtad ja viisakad riided, aga see võis olla tingitud ka sellest, et ta ei tarvitanud alkoholi.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et osalusvaatluse läbiviimise tulemusel saadi vastus uurimisküsimusele, millised on kodutute subkultuuri elemendid. Kui võrrelda teooria osas välja toodud varaste subkultuuri elemente (käesolev töö, lk 26): ühised arusaamad, diferentseeritud suhted, staatus, väljanägemine, oma normide süsteem, oma ideoloogia, oma keel, siis saame teha järgmised järeldused. Osalusvaatluse käigus oli selgelt tuntav, et kodututel on ühised arusaamad tänaval toimimisest, neil on oma kindlad reeglid, mida kindlasti jälgitakse, vastasel korral viiakse läbi omakohut. Nende väljanägemine on enamasti sarnane, kuna kõigil on ühesugused võimalused ennast pesta või riideid hankida.

Osalusvaatluste käigus nägi autor enamustel kodututel seljas määrdunud riideid. Neil endil on ükskõik, millised nad välja näevad, kuna keskenduvad ellujäämiseks vajaliku söögi ja toidu hankimisele. Neil ei ole võimalik ennast regulaarselt pesta, kuna tihti tingitult nende eluviisist on nad alkoholihoobes ning neid ei lasta sisse sotsiaalmajutusasutusse või jäävad nad kusagil tänaval magama. Vaatluste käigus selgus, et kodutud hoiavad ja toetavad üksteist, kuid ei võta inimesi kergesti enda seltskonda ega usalda teisi. Üksteise suhtes on nad väga hoolivad ja jagavad ka oma viimase toidu kõigi vahel laiali. Kodutute hulgas oli näha ka palju selliseid isikuid, kes olid „sõbraks“ vaid siis, kui teisel oli kas juua või süüa. Tingitult ühes keskkonnas elamisele on tänaval välja kujunenud ühesugune päevakava ehk nende käitumine on väga sarnane. Hommikul är gates esimese asjana mõtlevad kuhu minna, kust saaks süüa ja juua. Päeval sõidavad nad ringi ühistranspordiga, kella 10:00ks kogunevad taaraautomaatide juurde, kus lisaks taara viimisele suhtlevad ka teiste kodututega ja jagavad endaga olevat kraami. Neil on suhtumine, et tuleb jagada, sest kunagi ei tea, millal sul endal abi tarvis on. Osalusvaatluste käigus sai vaatlaja sarnase kogemuse, olles terve päeva õues erinevate ilmastikutingimustega, kogedes samu tundeid ja emotsioone, mida ka kodutud kogesid. Siinkohal leiab kinnitust Chicago koolkonna käsitus subkultuurist (käesolev töö, lk 25) - ühisel grupil tekivad ühised arusaamad, tunded, reeglid, maitSED. Vaatluse käigus oli aru saada, et erinevates linnaosades asuvatel kodututel on mõningal määral erinevad subkultuuri elemendid, seda kinnitab ka teooria osas Ravenhill'i poolt öeldu, et mida rohkem on subkultuuris inimesi, seda enam see subkultuur killustub (Ravenhill, 2014, pp. 130-135). Autori arvates on asjaolu tingitud piirkondlikest eripäradest. Näiteks võib tuua, et sadama piirkonnas olevad kodutud kerjavad raha, kuna seal on ka rohkem turiste, kuid kesklinna piirkonnas olevad kodutud korjavad rohkem pudeleid. See näitab, et piirkonniti on kodututel erinev käitumine. Aimre (käesolev töö, lk 26) on kirjeldanud, et ka ühiselu norm võib luua subkultuuri, mida on näha ka kodutute puhul. Nad elavad ühes keskkonnas ja kogevad samu emotsioone, kogemusi. Samuti põhineb subkultuur põhikultuuril, milles määravad rühmad nende mõttemaailma ja elustiili, kus grupid erinevad väärtushinnangute, käitumise, tavade ja normide poolest (käesolev töö, lk 20-21).

2.2.2 Etnograafilised intervjuud

Etnograafilised intervjuud viidi läbi kokku 17 kodutuga erinevas Tallinna piirkonnas, ajavahemikus 30.03.19-05.04.2019 ja 16.10.-18.10.2019. Intervjuud olid vabatahtlikud ja lumepallivalimisse jäänud kodutud andsid intervjuueerimiseks ning hilisemaks analüüsiks loa. Enne intervjuueerimist tutvustas autor kodututele ennast ning selgitas intervjuu tegemise eesmärk. Kõik kodutud isikud said aru, milleks autor intervjuud läbi viib ning seda, et saadud andmeid kajastatakse käesolevas töös.

Tulenevalt magistritöö uurimisprobleemist ja eesmärgist moodustas autor kaheksa kategooriat. Kategooriate alla määras koodid lähtuvalt intervjuudest saadud informatsioonist ja uurimistöö eesmärgist. Intervjuu küsimused (vt lisa 2) ja loodud kategooriad on välja toodud tabelis 3 ning nende esinemissagedus tabelis 4.

Tabel 3. Uurimisküsimus ja intervjuude analüüsi koodid (autori koostatud)

Uurimisküsimus	Kategooriad
Millised on Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjooned?	1) Päevaplaan 2) Suhtlemine teiste kodututega 3) Väljendid, sümbolid, käemärgid, keel 4) Traditsioonid 5) Harjumused 6) Reeglid 7) Kui kaua kodutu 8) Miks sattusite tänavale

Tabel 4. Kodututega intervjuude kodeerimise tulemused (autori koostatud)

Kodutute subkultuuri elemendid	Koodi esinemine intervjuudes	Koodi esinemissagedus
Harjumused	14	20
Kui kaua kodutu	16	16
Miks sattusite tänavale	15	17
Päevaplaan	17	25

Kodutute subkultuuri elemendid	Koodi esinemine intervjuudes	Koodi esinemissagedus
Reeglid	14	21
Suhtlemine teiste kodututega	17	26
Traditsioonid	14	16
Väljendid, sümbolid, keel, käemärgid	10	11

Esimesele kahele intervjuu küsimusele, mis esitati kodututele „Kuidas algab Teie päev, mida Te teete? Millised on Teie igapäeva tegevused?“, vastuste leidmiseks moodustas autor ühise koodi **päevaplaan (25)**. Päevaplaan kategooriasse on autor koondanud info, mida rääkisid kodutud oma igapäeva tegevustest, et selgitada välja, mida teeb kodutu, kui ta vabaneb sotsiaalmajutusasutusest või ärkab hommikul tänavalt, terve päeva vältel. Nagu ka osalusvaatluste analüüsis on toodud kodutute subkultuuri elemendina kodutute tegevused (käesolev töö, lk 37-38), on ka intervjuude käigus koondunud esimese kategooria alla tegevused. Selle käigus sai autor teada, kuidas nende tegevused mõjutavad nende subkultuuri tüüpjoonte kujunemist. Iga koodi järel on toodud sulgudes arv, mis näitab mitu intervjuueeritavat seda koodi puudutasid või välja tõid. Kodutute päevaplaani uurides on võimalik näha nende käitumismustreid ja käitumine on üks osa subkultuurist. Magistritöö teooriaosas on välja toodud, et subkultuuriks nimetatakse ühiskonna alagruppe, kellel on erinevad vajadused, võimalused, ja unikaalsed kogemused, nad erinevad väärtuste, normide, arusaamade ja käitumise poolest (käesolev töö, lk 20). Intervjuude käigus tõid intervjuueeritavad välja erinevaid päeva alustamise viise. Intervjuude käigus selgus, et paljud kodutud alustavad oma päeva mõttega, kust saaks alkoholi, et pead parandada. Magistritöö teooria osas on väljatoodud, et kodututel isikutele on omased sõltuvusprobleemid (käesolev töö, lk 15), mida kinnitasid ka osalusvaatluste tulemused (käesolev töö, lk 37-38). Intervjuude käigus tuli välja, et kodutute käitumine on seotud nende esmaste vajaduste rahuldamisega. Peamiseks on toidu, söögi, peavarju otsimine ja sooja koha leidmine. Seda kinnitasid ka osalusvaatluste tulemusel saadud info (käesolev töö, lk 35-36).

„Hakkan mõtlema, kust jälle jooki saada“ (Nikolai, 2019)

„ee...Algab..algab kell kaheksa..ja..no ärkasin..no..noo, kui on pohmakas...ee teen poodi juurde ja...lähen poodi juurde ja võtan natukene napsu, siis tuleb..no kuidagi kergemaks..“ (Andrus, 2019)

„Et ma saaksin elada tänaval, selle jaoks on vaja leida süüia, ei hakka keerutama, juua ja juba päeva lõpuks on mul vaja leida koht, kus pikali heita, öö veeta. Peamiselt on see puu all, põõsaste all ja juhtub, et on ka võimalus pingil. Kui pingile pikali lähen olen ööga tavaliselt rahul, kuid tihti politsei ajab ära. Ja siis ma lähen peatusesse nagu me praegu teiega siin suhtleme. Vot selles peatuses sellel pingil ma istun ja ei maga.“ (Roman, 2019)

Paljud intervjuus osalenud kodututest vastasid, et nad alustavad oma päeva ühistranspordiga sõitmisest. Intervjuude käigus selgus, et hommikust und on hea just ühistranspordis sõites pikendada ning samuti ennast ühistranspordis soojendada, kui õues on külm. Samuti tuli sama aspekt välja osalusvaatluste käigus, kus kodutu isik sõitis hommikul ühistranspordiga ning puhkas seal (käesolev töö, lk 35). See on samuti tingitud asjaolust, et neil ei ole päeval midagi teha ning sooja saamiseks ning väsimuse peletamiseks kasutatakse ühistransporti. See võib tuua kaasa probleemi, kui kutsutakse turvapatrull, kuna kodutu isik ei ärka lõpp-peatuses ülesse, kui teda äratatakse. See on otseselt seotud ka esmaste vajaduste rahuldamisega, milleks on puhkamine. Osalusvaatluste käigus on samuti välja toodud ühistranspordis puhkamine, kategooria all füüsiline keskkond ja koodi all esmaste vajaduste rahuldamise (käesolev töö, lk 35).

„Ma lihtsalt istun ja hommikul kell 5.05 tuleb esimene nr 2 tramm. Ma istun trammile, no võibolla 20 või 25 minutit olen trammis. Teen ringi, teen teise ringi ka, magan või tukun. Pärast lähen välja teises peatuses ja lähen bussile nr 33 ja see sõidab männikule 48 minutit. Sõidan selle bussiga ringi..“ (Roman, 2019)

„Kärutan känkritega ringi..“ (Heino, 2019)

Ühe tegevusena on mõned kodutud välja toonud taara korjamise või raha kerjamise. Magistritöö teooria osas on välja toodud, et kultuur on ühtne tervik, mis hõlmab käitumisviise (käesolev töö, lk 11), subkultuuris on grupil sarnane probleem ja kui samal grupil inimestel on ühiskonnas staatuse saavutamine kehtivate reeglite järgi võimatu,

tekib nendel isikutel, kes on nõrgemal positsioonil oma väiksem maailm, kus kehtivad teistsugused reeglid, kui tavapärases ühiskonnas (käesolev töö, lk 10). Siinkohal võib tuua paralleele ning väita, et kodutul isikul minnes hommikul esimese asjana pudeleid korjama on tekkinud selleks vajadus, et pudelite korjamise eest saadud taararaha eest osta endale juua või süüa. See näitab, et käitumisviis on tekkinud sellest füüsilisest keskkonnast, kus nad hetkel viibivad. Kodutul on selleks kohaks tänav. Tänaval elades või päeva veetes ongi tekkinud omamoodi reegel, selleks, et süüa või juua - mine korja taarat, et saada raha. Füüsilist keskkonda on analüüsitud ka osalusvaatluste käigus saadud tulemustes (käesolev töö, lk 35). Füüsiline keskkond mõjutab oluliselt kodutute käitumist. Isik, kellel on olemas oma kodu ei pea selleks, et juua vett, minema tänavale taarat korjama, vaid läheb kööki ja laseb kraanist vee.

„Tead, seda päeva algust ma ei taha isegi mitte mõelda, sa pead lihtsalt minema tööle, noh Sadamasse. Sul ei ole suitsu, sul ei ole õlut, tavaliselt mul on alati hommikul õlut, aga vahepeal juhtub, et ei ole...Ja siis pead minema Sadamasse soomlaseid pommitama“ (Uuno, 2019)

„Ongi Tapraks on taara ring...ma ei kurda, saan hakkama..Mõnikord trehvab taarat rohkem, mõnikord vähem...mingi vorstijupi ka leian...leiba saia..leian alati nagu karakarale andsin näed...“ (Ainar, 2019)

Põhilised kohad, kus intervjueeritavad oma aega veedavad on Balti jaam, suviti Vanalinn ja Sadama piirkond. Mõni kodutu, olenevalt sellest, kus ta on end sisse seadnud, jääb ka päevaseks ajaks samasse piirkonda pudeleid korjama. Intervjuu käigus selgus, et kodutud liiguvad rahvarohketes paikades, et leida rohkem taarat või küsida raha ning sigarette inimeste käest, nii on suurem tõenäosus, et päev jõuab õhtusse paremate vahenditega. Selgus, et kodutul on ka oma paigad suuremate kaupluste juures, kus visatakse minema realiseerimisaja ületanud tooted. Intervjuude tulemusel selgus, et kodutute päevaplaan ja käitumine on väga sarnane, seda kinnitab ka teooria, et ühisel grupil on ühesugune käitumine. Rühma liikmeks olemine tekitab ühtekuuluvusetunnet, rühma liikmetel on sama eesmärk, ühine käitumine ja arusaamad. (käesolev töö, lk 11).

„Kõigepealt nagu öeldakse Balti jaama... Siin leiad klaastaarat või noh ütleme taarat leiad või midagi noh...ja siin on Selver, kes toob noh toitu välja, saad omale toidu.. Ei, kui oli suvi, siis olin Vanalinnas ka..Seal on väljamaalasi palju..Need annavad ikka

midagi.. Ja lähed nende juurde...näiteks, kui on noored veel, on üks muusika baar, kui lähed nende...neil on kõik enamasti kaardi peal...raha eksju...“ (Priit, 2019)

„Tulen sealt välja, teen ringi ära ja tulen Balti jaama, no siis vaatame, kuidas elu edasi hakkab minema.“ (Aivo, 2019)

Mõned intervjuueeritavatest kasutavad ka lõunasel ajal võimalust süüa supiköögis suppi, kuid enamik kodutuid selgitab, et söögi leidmisega tänaval probleeme ei esine. Nende sõnul on normaalne süüa realiseerimisaja ületanud tooteid, kuid kindlasti ei tohiks tooted hallitada, kuna hiljem võib see kõhuprobleeme tekitada. Siinkohal võib tuua välja, et osalusvaatluste tulemuste analüüsis on loodud kategooria all tegevused, kood esmaste vajaduste rahuldamine, kus on söömist samuti käsitletud (käesolev töö, lk 35). Üldiselt selgus, et kodutute peamine päevaplaan on oma päev õhtusse saata, selleks kasutatakse erinevaid viise, sõidetakse ühistranspordiga ringi, korjatakse taarat, istutakse rahvarohketes paikades ja tarvitatakse alkohoolseid jooke. Huvitavaks osutus asjaolu, et intervjuude käigus selgus, et üks kodutu 17-st alkoholi ei tarvita ning veedab oma päeva peamiselt T1 Mall kaubanduskeskuses, kus ta saab oma telefoni laadida ja rahulikult istuda. Ka Chicago koolkond on uurinud linnakeskkonda ja sotsiaalseid grupe. Robert Erza Park (1915, pp. 577-612) on samuti kirjeldanud rahvarohkeid paiksid sotsiaalsete gruppide sotsialiseerumise kohana, kuhu tullakse leidma oma religiooni või keskkonda (käesolev töö, lk 26). Siinkohal võibki välja tuua asjaolu, et kodutud kogunevad linnaruumis rahvarohketes paikades.

Kolmandale intervjuu küsimusele „Kas Te suhtlete teiste kodututega?“, moodustas autor koodi **suhtlemine teiste kodututega (26)**. Antud koodi alla on koondatud info selle kohta, kas kodutud isikud suhtlevad üksteisega, millisel määral ja kui oluline see nende jaoks on. Magistritöö teooria osas on väja toodud, et subkultuuris ühisel grupil on ka diferentseeritud suhted (käesolev töö, lk 23-24). 12 kodutut 17-st suhtleb teiste kodututega, kuid intervjuude käigus toodi välja asjaolu, et neil on kindlad inimesed, kellega nad igapäevaselt suhtlevad, kuna nad ei usalda teisi tänaval olevaid kodutuid. Intervjuueeritavad ei kutsunud teisi tänaval elavaid inimesi sõpradeks vaid pigem kaaskannatajateks. Samuti toodi välja, et suheldakse ikka samasugustega nagu nad ise on. Siinkohal võib väita, et kodutele on oluline suhelda teiste sama staatusega isikutega, seda kinnitas ka osalusvaatluste tulemus, kus analüüsis oli ühe kategooriana subkultuuri

tüüpjoonena välja toodud suhted (käesolev töö, lk 36). Intervjuude käigus selgus, et on ka vahe piirkonniti, kellega suheldakse. Näiteks samas piirkonnas pikemat aega olevad kodutud suhtlevad pigem sama piirkonna kodututega.

„Lühidalt sa suhtled samasugustega nagu sa ise...novot need kodutud...bomšaarikud.. Nad on ise isegi paremad, kui need rikkad, kes nende autodega sõidavad, nad annavad viimase leiva ära.

Aga need rikkad - mine tööta! Suitsu küsid - vastuseks saad, mine tööta“ (Evald, 2019)

„No kaaslased, kuid paljud just vanemaealised inimesed räägivad, et need on pudelikaaslased või midagi sellist selles plaanis. No ei suhtlemine on alati olnud, on ja jääb. (Aleksander, 2019)

„Nad ei suhtle meiega, nad hoiavad omaette.“ (Ljudmilla, 2019)

Intervjuu käigus toodi välja, et enamik kodutuid teab teisi kodutuid nii öelda näo järgi ning teise kodutu tunnend juba kaugelt ära. Siinkohal on kinnitust leidnud Sutherlandi (1988, p. 282) väljaõeldu, et ühel subkultuuril on sarnane väljanägemine (käesolev töö, lk 24). Enamik kodutuid peab suhtlemist teiste kodututega vajalikuks ja oluliseks, kuid on kodutuid, kes on pigem eraklikud ning teiste kodututega üldse ei suhtle.

Neljanda intervjuu küsimusele „kas Teil on välja kujunenud oma sümbolid, käemärgid, keel? mingid väljendid, mida kasutate, et üksteist paremini mõista või aru saada?“, moodustas autor ühiseks koodiks **väljendid, sümbolid, keel, käemärgid (11)**. Sinna alla koondas autor info selle kohta, kas kodututel on üldse mingeid sümboleid, käemärke oma keelt ning kas nad kasutavad neid regulaarselt. Magistritöö teooria osas on kirjeldatud, et subkultuuris on oma ideoloogia, kuhu kuuluvad ka normid. Normil on erinevad vormid: kõlblus, sümboolika, käitumisreeglistik, eeskuju (käesolev töö, lk 12-13). Samuti on kultuuri ja subkultuuri osa keel, ilma keeleta ei oleks kultuuri, keele struktuur mõjutab mõtlemist ja tingib selle eripära. Peale sõnalise keele on olemas ka miimika, viipekeel ja žestide keel (käesolev töö, lk 12). Intervjueeritavad on välja toonud, et neil on välja kujunenud oma tänavakeel, lisaks kasutatakse omavaheliseks suhtlemiseks palju vene keelt, vaatamata sellele, et paljude kodutute emakeeleks on eesti keel.. Toodi ka välja, et

palju kasutatakse slängi. Näiteks kutsutakse suuloputusvedelikku, mida nad joovad *Bjulikuteks*. Samuti toodi välja, et oma seltskonnas pannakse omavahel hüüdnimesid.

„Bjulikud..bjulikud noh.. no ma ei tea..edik kakoi ešjo upatrebljat svarik..davai na katjõm dam..Sellised..sellised..vot“ (Andrus , 2019)

Paljud kodutud on kasutanud erinevate tegevuste kohta oma väljendeid. Näiteks võib tuua, et üks kodutu taara leidmisel, mille eest saab pandiraha „Lembit“ ja taarale, mille eest raha võimalik saada ei ole „Prääks-Prääks“. Lindude kohta kasutas see kodutu väljendit „Kara-Kara“ (Ainar, 2019).

Mõned kodututest, kes käivad taarat koos korjamas kasutavad käemärke, mis lihtsustavad suhtelmist, seetõttu ei pea nad karjuma ja häirima tänaval viibivaid inimesi. Toodi välja ka see, et kui kodutute seltskonda tuleb teine kodutu, kes pidevalt ainult kerjab teiste käest, kuid ise kunagi midagi ei anna, siis pilgutati nõ silma oma seltskonnas olevale kodutule ja see tähendas, et aeg on lahkuda. Kodututel on tänaval oma eripärased reeglid, ka kultuuris on oma normid, reeglid (käesolev töö, lk 11).

Mingisugused märgid on, kui suhtleme omavahel...no seal mingisugused..Salajased? Ah, no ei..Tuleb inimene, teed silma...umbes nagu poleks vaja, lähme“ (Evald, 2019)

Intervjuude läbiviimise tulemusel selgus, et üldiselt ei kasuta kodutud üksteisega suheldes käemärke, neil on oma tänavakeel ja väljendid mõnel üksikul on väljakujunenud ka tavapäraste käemärkide kasutamine. Siinkohal võib kokkuvõtteks öelda, et kodutute subkultuuri tüüpjooneks on väljendid ning tänavakeel.

Viiendale intervjuuküsimusele „Kas Teil on väljakujunenud traditsioonid? Kas Te teete mingeid kindlaid asju mingitel päevadel, kas saate kokku kuskil?“, moodustati ühine kood **traditsioonid (16)**, mille alla on koondunud kogu info kodutute korduvatest tegevustest kindlal ajal. Käesoleva magistr töö teooria osas on öeldud, et subkultuuris on suur roll olemuslikel ehk substantionaalsetel elementidel, milleks on normid, teadmised, keel, väärtused, tavad, traditsioonid, ideoloogia. Ilma nendeta ei ole võimalik kultuuri analüüsida. (käesolev töö, lk 12). Kultuuri olemuse mõistmisel on eriline koht olemuslikel ehk substantionaalsetel elementidel, milleks on normid, teadmised, keel, väärtused, tavad, traditsioonid, ideoloogia (käesolev töö, lk 12), kultuuri normatiivseteks külgedeks

on traditsioonid (käesolev töö, lk 13). Intervjueeritavad ei saanud alguses täpselt aru, mille tõttu küsiti neilt lisaküsimusi ning toodi näiteid, millised võiksid olla erinevad traditsioonid. Paljud kodutud ütlesid, et neil puuduvad traditsioonid, kuid intervjuu käigus selgus, et paljud kodutud kogunevad reedeti Keskturu piirkonda, kuna seal jagatakse süüa ja riideid. Nädalavahetusesti ollakse kindlates piirkondades, kus on võimalik korjata rohkem taarat või kerjata raha. See näitab, et ka traditsioonide tekkimisel kodutute jaoks on oluline roll füüsilise keskkonnaga ehk tänaval elamisega. Seda kinnitasid ka osalusvaatluste tulemused (käesolev töö, lk 35). Seda võib seostada ka kodutute esmavajaduste rahuldamisega, kuna reedeti jagatakse Keskturu piirkonnas neile riideid ja süüa, siis läevad nad sinna esmavajadusi rahuldama. Esmased vajadused on välja toodud ka käesolevas töös osalusvaatluste tulemuste hulgas. Osalusvaatluste analüüsis on loodud kategooria füüsiline keskkond, mille all on kood esmaste vajaduste rahuldamine (käesolev töö, lk 35).

„Jah..reedeti tuleb Keskturule minna jaa..ja muidu ennem kui oli suvi, siis mul oli traditsioon siukene, et reede, laupäev, pühapäev ma olin D- ja A- terminalis“ (Priit, 2019)

„Eee..eee..kindlad päevad on reedel ja laupäev õhtul Kesk..no vot siis on Kesklinnas“ (Andrus, 2019).

Ühel kodutul oli näiteks kombeks alati poes taara tšekki vahetamas käies endale poest kõige kallimat testerlõhna peale lasta. Samuti käib sama kodutu metsas ennast pesemas ning see on eriline protseduur, kuna selle tarbeks võetakse erinevad asjad metsa kaasa ning see on justkui omaette protseduur, milleks kodutu kasutab kasetohu seepi, ajalehti ja vett. See kodutu söötab ka igapäevaselt vareseid. Huvitav oli asjaolu, et varased lendasid pidevalt selle konkreetse kodutuga kaasas.

„Tester lõhn, miks ma ei tohi seda peale lasta noh? Kuule kärumees laseb, kas ma olen kärumehest nõrgem siis või?“

Paljud kodutud pidasid ka traditsiooniks seda, et nad saavad kindlas kohas kokku või käivad igapäevaselt kindlat marsruuti. Nad alustavad samast kohast ja lõpetavad samas kohas. Siinkohal on jällegi oluline füüsiline keskkond (käesolev töö, lk 35).

Osalusvaatluste ja intervjuude analüüsisist selgub, et füüsiline keskkond on oluliseks rolliks kodutute subkultuur tüüpjoonte kujunemisel.

„Lühidalt on mingisugused kindlad kohad..vot millised no vot..no milline on kindel marsruut?

On.. No meil läheb see oma kindel marsruut...jalutame..nii nii nii...kõik. Kui midagi välja ei tulnud, ootame natukene ja uuesti edasi..“

Intervjuude käigus selgus, et üldiselt ei pea kodutud lugu traditsioonidest, kuid on asju, mida nad teevad kindlatel päevadel ja kindlates kohtades.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kodutute subkultuuri tüüpjooned on omavahel põimunud ja üks element mõjutab oluliselt teist. Nagu on seotud füüsiline keskkond esmaste vajaduste rahuldamisega, mille käigus on tekkinud erinevad traditsioonid.

Kuuendale intervjuuküsimusele „Kas Teil on väljakujunenud kindlad harjumused? (nt käite konkreetses poes, supiköögis, majutuskohas)“, moodustas autor koodi **harjumused (20)**, kuhu alla oli koondunud informatsioon kodutute harjumustest. Enamik kodutuid vastas, et nad tarvitavad igapäevaselt alkoholi seni, kuni nad tugevasse alkoholijoobesse jäävad. Osalusvaatluste tulemuste analüüsis on määratud kategooria tegevused, mille alla on loonud autor koodi alkohol ja suitsetamine (käesolev töö, lk 38-39). Ka intervjuude tulemusel selgus, et üheks harjumuseks on kodututel alkoholi tarvitamine. Harjumuste esinemist subkultuuris kinnitab ka magistritöö teoorias kirledatu: kodutute subkultuuris on omad harjumused (käesolev töö, lk 21).

„Harjumusi on, ma ütlen lühidalt joomine...vot“ (Reimo, 2019)

„no sellepärast võib-olla ma..võtan seda...tarvitan alkoholi.. et kui ma võtan seda, see on nagu narkoos....ja tuleb natukene kergemaks...“ (Andrus, 2019)

„Noh põhiliselt on asi, et vaata, kui hommikul välja tuled, et mõte on sedasi, et kuidas saab jooki, et ära ei külmu.“ (Aivo, 2019)

Heaks näiteks on ka see, et kodutute eluviisi juures on neil väljakujunenud harjumuspärased kohad, kus nad saavad kokku, kas teiste kodututega või käivad seal

taarat viimas. Kohati neil just nagu oleks päevaplaan, kuid mitte väga kindel ja raamistatud. Samuti on üks kodutu välja toonud, et nad saavad kokku teiste kodututega Bussijaama Rimi juures. Ka osalusvaatluste analüüsi tulemusel selgus, et kodututel on omad kohad, kus nad käivad. Siinkohal jällegi on füüsiline keskkond see, mis nende harjumusi subkultuuris kujundab (käesolev töö, lk 35).

„Rimi...Rimis..Bussijaama juures..“ (Toomas, 2019)

Üks intervjuueeritavatest tõi välja, et tema harjumuseks on suitsetamine ja samuti on nad harjunud sööma suitsutatud sardelle. Ka osalusvaatluste analüüsi tulemusel selgus, et enamik kodutuid suitsetab ja see on nende harjumuseks (käesolev töö, lk 38).

Lühidalt, kas sul on üldse mingid pidevad harjumused, vot harjumus- alkoholi tarbimine „Ma ei ütleks, et see on harjumus. Me joomme üks päev...ma tulin, mul on raske, mul mitte kuidagi, käed on põletatud, mul on ülesse tõsta raske.. Ei, aga suitsetamine ikkagi Suitsetamine on muidugi kahjulik harjumus, suitsetada. Ei no see on selline, et millised pidevad harjumused sul on? Aga, kui töötad, siis pole alkoholi vaja.“ (Evald, 2019)

Üks kodutu tõi harjumusena välja, et igal teisipäeval, kolmapäeval ja neljapäeval käib ta Paljassaares supiköögis söömas. Ka osalusvaatluste analüüsi tulemusel selgus, et subkultuuri, kui erilaadse käitumisega grupi (käesolev töö, lk 5, 21) all on füüsilisest keskkonnast tingitult esmaste vajaduste rahuldamine, milleks on söömine ja joomine (käesolev töö, lk 35).

„Ma ärkan kuskil lõuna paiku ja võib öelda, et olen välja maganud. Aa edasi, mis seal ikka süüa Paljassaares teisipäeval, kolmapäeval, neljapäeval antakse süüa ja kõik see on tasuta loomulikult soe suurepärase supp.“ (Roman, 2019)

Seitsmendale intervjuuküsimusele „Kas Teil on väljakujunenud reeglid, mida kindlasti täitma peate? (nt teise piirkonnas ei tohi pudeleid korjata jne). Millised on tagajärjed reeglite mitte täitmise ees? Moodustas autor koodi **reeglid (21)**. Sinna alla koondas autor kogu info tänaval olevate reeglite kohta, samuti selle kohta kas reeglid on üldse tänaval elades olemas ning mis saab siis, kui reegleid ei täideta, kas järgnevad ka tagajärjed. Magistritöö teooria osas on väljatoodud, et subkultuuri üheks tüüpjooneks on teistsugused

reeglid (käesolev töö, lk 10,11,25). Intervjueeritavad on intervjuudes välja toonud, et varasemalt oli tänaval reegleid rohkem, näiteks oli igal kodutul oma piirkond, kus ta pudeleid korjas. Kui korjati teise kodutu piirkonnast pudeleid järgnesid sellele ka tagajärjed, milleks oli peksmine. Ka praegusel ajal esineb veel seda reeglit. Ka osalusvaatluste analüüsis kategooria all mida tehakse on moodutatud kood reeglid, ka seal on väljatoodud samad aspektid nagu üksteise piirkonnast pudelite korjamine ei ole lubatud. Ja jällegi võib välja tuua, et füüsiline keskkond on väga oluliseks aspektiks selle konkreetse reegli ehk kodutute subkultuuri tüüpjoone kujunemisel.

„Noh siin paljudel on jah..Et igal ühel on oma rajoon...oma prügikast, et sa ei tohi sinna minna onju..“ (Peep 2019)

„Tagajärjed on..vahest ee...väga pahad, kellel lüüakse käeluu puruks, nagu siin tuttaval oli, praegult me seda ei näe noh..ja siis narkomaanid...narkomaanid..“ (Priit, 2019)

Reegliks võib pidada ka söögi jagamist üksteisega. Kodututel on ühine staatus ning seetõttu on neil välja kujunenud reegel, et kõik mis sul on, jagan ka teise sama staatuses oleva kodutuga. Enamus intervjueeritavaid tõid välja, et üksteist aidatakse. Näiteks jagatakse viimane tükk sööki üksteise vahel ära, jagatakse ka raha, alkoholi, ja teist kodutut ei jäeta kunagi üksinda pingile magama, vaid valvatakse, et politsei teda ära ei viiks ning narkomaanid kallale ei tuleks. Mitmed intervjueeritavad tõid välja, et üksteise tagant varastada ei tohi ja see on reegel.

„Kõik, mis me sööme on ühine“ (Reimo, 2019)

„Näiteks ära varasta“ (Nikolai, 2019)

Ka osalusvaatluste tulemusel selgus, et tänaval on sellised reeglid, et kõik on ühine, teise kodutu tagant ei varastata ning teist kodutut ei jäeta hätta (käesolev töö, lk 38-39). Kokkuvõtvalt võib öelda, et füüsilisest keskkonnast tingituna on kujunenud välja ka tänaval olevad reeglid kodutute subkultuuris. See on seotud ka nende staatusega-kodututele ei ole kättesaadavad toit, jook. Samuti sarnase staatusega isikutel tekivad ühised vaated ja kokkuhoidmine, mida kinnitasid nii intervjuude, kui ka osalusvaatluste tulemused.

Intervjuu lõpus küsis autor ka kodutute käest: „Miks sattusite tänavale?“, mille alla autor moodustas koodi **miks sattusite tänavale (16)**. Kodutute taasühiskonnastamiseks vajalik teave on tänavale sattumise põhjus, kuna nii on võimalik suunata teenuseid kodutele. Magistritöö teooria osas on toodud välja, et erinevates riikides nagu näiteks Venemaal on inimesed kodutuks jäänud kriminaalse mineviku tõttu (käesolev töö, lk 18). Intervjuude tulemusel selgus samuti, et mõni kodutu on kaotanud elukoha oma kriminaalse mineviku tõttu. Samuti on teooria osas välja toodud, et Kanadas on kodutuse põhjuseks madalad palgad, erinevad suhte probleemid (käesolev töö lk 18), mis tuli välja ka kodututega läbiviidud intervjuude tulemusel. Teooria osas on välja toodud ka Soomes esinevad kodutuse põhjused, milleks on lahusus, lähedase inimese surm, emotsionaalne löök (käesolev töö, lk 19). Ka intervjuude tulemusel selgus, et nii mõnigi kodututest oli kaotanud oma lähedase või lahutanud oma abikaasast ning elu hakkas seejärel halvenema. Paljud kodutud tõid tänavale sattumise põhjusena välja ka majanduslikud põhjused, nagu näiteks lahusus abikaasast viis elatusrahade maksmiseni ning seejärel tekkis võlg või madala palga tõttu tekkis üürivõlg. Ka käesoleva töö teooria osas on välja toodud, et nt Lõuna-Aafrikas on kodutuse põhjustanud majanduslikud aspektid, Jaapanis vaesus. Indias oli välja toodud põhjuseks ka haigestumine (käesolev töö lk 19). Ka intervjuueeritavatest oli mõni kodutu jäänud haigeks ning hooldanud mõnda oma haiget lähedast ega saanud seetõttu raha teenida. Lisaks toodi välja ka kasiinosõltuvus, mille tõttu kaotati igakuiselt kogu sissetulek.

No juhtus elus...juhtus niimoodi, et võlg oli korteri ..poja kätte võlg, siis... (Arvo, 2019)

Olin 23, kui tänavale sattusin. Põhjus-vangla. (Toomas, 2019).

Sattusin sellepärast, et ise jäin haigeks, ema jäi haigeks ja kergelt naise pärast ka noh..(Priit, 2019)

Läksin naisega lahku (Reimo, 2019)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et samasugused teenused, mis on suunatud kodututele mujal maailmas, nagu resotsialiseerimisplaan, võlanõustamine, psühholoogilised teenused

(käesolev töö, lk 20), mida enamasti pakutakse ka Eestis kodututele, on endiselt vajalikud.

Samuti oli üheks intervjuu küsimuseks „Kui kaua olete kodutu olnud?“, mille alla autor moodustas koodi **kui kaua kodutu (17)**. Kodutute subkultuuri tüüpjoonte kujunemine on mõjutatud ka ajast, kui kaua on kodutu tänaval viibinud. Mida kauem on kodutu tänaval, seda enam kinnistuvad harjumused, traditsioonid, reeglid ja tavad. Teooria osas on samuti välja toodud. Intervjuude tulemusel selgus, et mõni kodutu on olnud tänaval pool aastat, kuid mõni juba 7 aastat.

Hea küsimus...ma ei mäleta. Ma päevasid kirja ei pane ju.. Üle kahe aasta olin metsas Jah. Mingi 2 ja pool aastat või aasta olin aiamaas...külmetasin. No siis tuleb ikka veel.. kaks... ikka mingi 7 aastat tuleb kokku või.. (Heino, 2019)

Pool aastat (Arno, 2019)

No viis aastat (Natalia, 2019)

Antud intervjuud andsid vastuse uurimisküsimusele, millised on kodutute kultuuris esinevad subkultuuri elemendid. Läbiviidud intervjuude põhjal võib öelda, et kodututel on sarnane käitumine, oma reeglid, harjumused, traditsioonid, keel, suhted, väärtused, ühised arusaamad, teistsugune käitumine ja äratuntav välimus. Kui võrrelda seda teooria osas käsitletud varaste subkultuuri elementidega (käesolev töö lk 26), siis võib väita, et kodutute subkultuuri elemendid on väga sarnased, kuid lähtuvalt keskkonnast on eemärgid erinevad. Näiteks on kodututel ühised arusaamad, väljanägemine, staatus, oma normide süsteem, oma keel ja ideoloogia, kuid need erinevad varaste subkultuuri elementidest vaid selle erilaadsuse poolest. Samuti erinevad elemendid tavapärasest kultuuri elementidest (vt tabel 1). Iga analüüsitud kodutute subkultuuri tüüpjoonte kujunemisel mängib rolli nende füüsiline keskkond (vt joonis 2).

2.2.3 Ekspertintervjuu

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks viidi läbi ekspertintervjuu Tallinna sotsiaaltöö valdkonna juhi Kersti Põldemaa'ga arvamuse saamiseks, et välja selgitada, milline on tema arvamus kodutute subkultuurist ning kas subkultuuri uurimine ja mõistmine

võimaldab kodututele suunata rohkem teenuseid ja neid taasühiskonnastada. Kersti Põldemaa'ga, kes on sotsiaalteadlane ning igapäevaselt tegeleb kodutute isikute resotsialiseerimisega Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses. Põldemaa on viinud läbi erinevaid uurimusi seoses kodututega ning koostab iga-aastaselt aruandeid kodutute öömaja teenuste kasutamise kohta. Samuti on Põldemaa Eesti Akadeemilise Sotsiaalturvaühingu ja Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni liige. Autor leiab, et Põldemaa tegeledes igapäevaselt kodutute isikutega, on väga hästi kursis kodutute isikute temaatikaga. Autor soovis intervjuuerida palju erinevaid eksperte, kuid eksperdid ei tulnud autori palvele vastu.

Seejärel analüüsiti intervjuu tulemusi ning kõrvutati teoreetiliste seisukohtadega.

Esimeseks küsimuseks oli „Kui kodutu on sattunud tänavale, tal tekivad oma uskumused, kodutule omane käitumine, tõekspidamised, reeglid jne. Kas sellest subkultuurist on kodutul raskem välja saada ja tavakultuuri tulla? Kas seda saab võrrelda nagu harjumusega, millest on raske loobuda, et kodutut peab hiljem aitama, et ta tuleks tagasi ühiskonda, õpiks uuesti harjuma igapäevase pesemise ja elukorraldusega?“ Intervjuu tulemusel selgus, et kui kodutu on pikka aega viibinud konkreetses keskkonnas, siis teda on palju raskem taasühiskonnastada, kui isikut, kes on alles tänavale sattunud. Käesoleva töö teooria osas on välja toodud, et kodutute subkultuurile on omased kehvad piirid (käesolev töö, lk 16), mida võib seostada ka selle intervjuu tulemusena. See tähendab, et kodutu, olles pikka aega tänaval harjub ära selle subkultuuriga, väärtuste, reeglite, normide ja käitumisega. Teooria osas on välja subkultuuri elementidena väärtused, reeglid, käitumine ja normid (käesolev töö, lk 21). Intervjuu tulemusel selgus, et paljudel kodututel on psüühikahäired ning nende elukvaliteedi parandamiseks on raske midagi ette võtta. Psühhiaatrid ei tee kohalike omavalitsustega koostööd, kuna süsteem on erinev. Samuti ei lähe kodutud ise ravile. Põldemaa rõhutas, et öömaja ei ole elukoht ning see pole õige, et paljud kodutud elavad seal alaliselt. Iga kodutu vajab oma kohta, selleks ei pea olema luksuslik korter, piisab ka stabiilsest kohast, kus saab kodutu olla. Käesoleva magistritöö teoorias on öeldud, et ka mujal maailmas on kodutute öömajas psüühikahäirega kodutuid (käesolev töö, lk 19), kuhu oleks vaja suunata vastavaid spetsialiste nende tegelema.

No vaata..kõik sõltub ajast sellest pikkusest..kui tema on sattunud sellesse võrku, et ta on jäänud nii öelda kodutuks ja sellesse gruppi kuuluvad, siis kõik mängib nüüd aeg ja tema

isiksus tema võimed, tema oskused, et kas ta isiksus käib nii alla, et sellest välja tulemine on kas väga raske või lausa võimatu. Kui ta on ikka olnud siin juba näiteks viis või kümme aastat tänavakodutu, siis mina julgen öelda, et sellest subkultuurist ja sellest kultuurist ja sellest elust ja siis ta välja ei tulegi. Ta ei tahagi, sest tema väärtused muutuvad. (Põldemaa, 2019).

Ja muidugi see mis ma sulle nüüd ütlen, et mida me oleme siinnoh viimastel aastatel täiesti märganud, tõendanud, psüühikahäirega inimesi on kodutute hulgas, ma julgen öelda ligi 90 % ja see on niivõrd domineeriva hakanud, et et..ee.. ja nendega kuidagi toime tulla on väga raske. (Põldemaa, 2019)

Teiseks küsimuseks oli „Mis Teie arvate, kas antud tööd saaks kasutada ka Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, et kaardistada kodutute puudused, vajadused ja probleemid?“ Põldemaa sõnul on antud magistrیتööst väga palju kasu, kuna oleks olemas uurimus, millel on ka teaduslik alus. Põldemaa sõnul on vajalik uurida ja analüüsida kodutute käitumist, sest hetkel ei tea keegi täpselt, millega kodutud täpselt päevasel ajal tegelevad. Magistrیتöö teooria osas on välja toodud, et selleks, et kodutuid aidata, on vaja neid mõista (käesolev töö, lk 17). Siinkohal selgub ka intervjuu tulemusest, et kodutute käitumist on vaja mõista, et seeläbi neid taasühiskonnastada. *Ma arvan, et see on ideaalne, sest meie ju praegu ainult aimame, mis nad päeval teevad eksole, ega meil ju niisugust analüüsi pole, et kus sa käid, mis sa tegid..see on ju väga hea selles mõttes kaardistus, et kus tema..mis tema vajadused on..päeval siis tuiab, mida ta teeb. Selle järgi ju hakata vaatama, et kas meil on mingi võimalus talle seda tekitada, mida ta tahab või mida ta teeb, ma arvan, et see on suurepärane...ja ja.. (Põldemaa, 2019)*

Järgmiseks intervjuu küsimuseks oli „Kas kodutute arv tänavatel suureneb iga aastaga?“ Intervjuu tulemusel selgus, et viimati viidi kodutute isikute loendus läbi 2011. aastal, kuid vajadus oleks uuringut taas läbi viia. Käesolevad andmed kodutute arvust on saadud teenuse kasutajate analüüsist, kuid tänavakodutute tegelikku arvu need ei kajasta. Ka teooria osas on kirjeldatud, et kodutuid on raske loendada (käesolev töö, lk 5, 17), kuid vajadus selleks on olemas, et kodutuse olukorda määratleda.

Palju aega on möödas, et nüüd võiks või peaks tegema uue uuringu, et missugune on seis Tallinna Kodutusega. Praegu me tõesti noh vaatame, olemasolevate asutuste, praktiliste

kogemuste pealt. Kui me siin 2012 vaatasime, et neid oli siin kuskil 1200-1500, ma julgen öelda, et see arv on enam-vähem sama. Aga ega need ei ole tänavakodutud eksole, vaid need on tennustel ja ka see tänavakodutud ja põõsas elavate või niisuguste inimeste arv..tookord meil uuringute järgi see oli ju ka kuskil 60...alla 100. (Põldemaa, 2019)

Järgmiseks küsimuseks oli „Kui palju on hetkel kodutuid majutusasutuse järjekorras? Milline on hetkeolukord Tallinnas?“ Intervjuu tulemusel selgus, et hetkel on Tallinnas kodutuid sotsiaalmajutusasutusse saamise järjekorras 400 isikut, kuid see ei kajasta tegelikku arvu. Põldemaa sõnul ei ole mõned kodutud, kes on tänavalt ära saanud süsteemidest maha võetud. Veel tõi intervjuueeritav välja, et kodutud, kes tõesti kodu soovivad saavad selle vajadusel väga kiiresti Kohaliku Omavalitsuse kaudu.

Võin Sulle küll öelda, aga see arv ei peegelda tegelikkust. Meil on kuskil järjekorras seal, no ütleme 400 ringis võib-olla. (Põldemaa, 2019)

Järgmiseks intervjuu küsimuseks oli „Mis Te arvate, kas kodututele oleks vajalik juurde ehitada päevakesusi just Kesklinna piirkonda?“ Intervjuu tulemusel selgus, et ühest päevakeskusest Suur-Sõjamäel ei piisa ning päevakesusi võiks olla igas Tallinna linnaosas üks. Chicago koolkond on välja toonud, et jaoks linn peegeldab loodust ja inimlikku olemust, mida nähakse sotsiaalsete gruppide sotsialiseerumise kohana, kes tulevad leidma oma moraalset religiooni või keskkonda (käesolev töö, lk 27). Ka Tallinn on suurem linn, kus kodutud omavahel sotsialiseeruvad.

No vaata, siin on minu arvates nagu mitu asja korraga segamini, selles mõttes, et seda, et päevakesusi peaks rohkem olema, oleme aastaid rääkinud. Üldse Suur-Sõjamäe, see on nii perifeerias eksole. Peaks olema ideaalis igas linnaosas üks päevakeskus, see on ju unistus... (Põldemaa, 2019)

Järgnevalt uuriti „Kas Eestis on ka arutatud lisaks erinevatele sotsiaalprogrammidele, võlanõustamistele ka näiteks tänavasotsiaaltöötaja kaasamist?“ Intervjuu tulemusel selgus, et ka Soomes on kasutusel tänavasotsiaaltöötajad ning varasemalt on seda arutatud ka Tallinnas, kuid see nõuab resurssi.

Ei noh ühtepidi on sul õigus, et selline variant võiks olla, aga noh..et et.. arvestades kõike, mis meil võiks ja peaks olema, see ei ole nüüd kõige olulisem. (Põldemaa, 2019)

Ja...kindlasti mõneda see on, ma ei vaidle sellele vastu, aga see nõuab jälle väga suurt ressurssi, inimesi, kohta kus nendega vestelda, ega päris pargi pingi peal seda ju ei tee. Soomlastel on mingi bussid, mis siis sõidavad ju ringi.. (Põldemaa, 2019)

Järgmiseks küsimuseks oli „Mida oleks Teie arvates juurde vaja või planeerida, et tegeleda kodutute resotsialiseerimisega või taasühiskonnastamisega?“ Intervjuu tulemusel selgus, et kodututele oleks vaja juurde päevakeskusi. Samuti selgus, et kodututele on hakatud otsima üüriturult kortereid, millele linn panustab ühekordselt 300 eurot. Põldemaa sõnul on raske korterit üürida, kui kodutu on tööle saanud, sest enamikel üüripindadel tuleb maksta sissemaksuks teatud summa. Intervjuust tuli välja, et kodututele, kellel psüühikahäire oleks vaja ka spetsiaalseid majutuskohti vastavate töötajatega.

Päevakeskusi kindlasti ja nagu ma sulle juba ütlesin, et kuna psüühikahäirega inimesi on niivõrd palju, siis seda mingisugust spetsiaalseid majutuskohti, kus on töötajatel see oskus ja tarkus, et kuidas sellise haige inimesega tegutseda. (Põldemaa, 2019)

Järgmiseks küsimuseks oli „Kas oleks mõeldav ja majanduslikult võimalik, et riik suunaks inimese ravile või pakuks sõltuvuseks vabanemiseks mingit abi, et inimene tänavalt lõplikult „ära tuua“?“ Intervjuu tulemusel selgus, et puudub sunniravile saatmise võimalus ja sõltuvused raskendavad oluliselt kodutute resotsialiseerimisvõimalusi, kuna vastavad spetsialistid puuduvad, kes nendega tegeleks.

No meil ju sundravisid ei ole..meil ei ole sellist sund, narko või alkoholi ravi või vahepeal me ju siin hästi tõstisime häirekella selles osa, et alkoholism on haigus ja meie ainult sotsiaaltöoga seda ei ravi, et siin on vaja meditsiinilist sekkumist, aga kuna sunniviisiliselt kedagi ei saa ja see oli päris kallis, kogu see ravi. (Põldemaa, 2019)

Viimaseks küsimuseks oli „Kas öömajasid oleks juurde vaja?“ Intervjuu tulemusel selgus, et öömaju on piisavalt. Lisaküsimusena küsis autor kodutute definitsiooni kohta. Intervjuu tulemusel selgus, et kodutuna kasutatakse inimest, kellel ei ole oma- või üüritud legaalset inimväärset elamispiinda (Põldemaa, 2019).

Öömajasid juurde vaja ei ole. Kohe kindel veenmdumus. (Põldemaa, 2019)

Ekspertintervjuu läbiviimise tulemusena selgus, et kodutute taasühiskonnastamiseks on vaja uurida nende käitumist. Kodutute taasühiskonnastamise jaoks oleks vaja juurde päevakeskusi, suur probleem on psüühiliselt haigete kodututega, keda on tänaval palju ning keda pole võimalik ravile suunata. Põldemaa tõi välja, et kodututel on piisavalt infot nende resotsialiseerimisvõimaluste kohta ning kui keegi soovib on võimalik tänavalt ära saada. Probleemid tekivad siis, kui kodutu isik on pikalt elanud ühes keskkonnas ja harjunud selle eluga ega oska enam midagi paremat soovida. Intervjuu järeldusena võib välja tuua, et kui inimene satub tänavale on vaja temaga kohe hakata tegelema, et teda taasühiskonnastada. Kui proovida taasühiskonnastada inimest, kes on aastaid tänaval elanud läheb vaja rohkem ressursi ning teistsuguseid lähenemisviise näiteks tänavasotsiaaltöötajat.

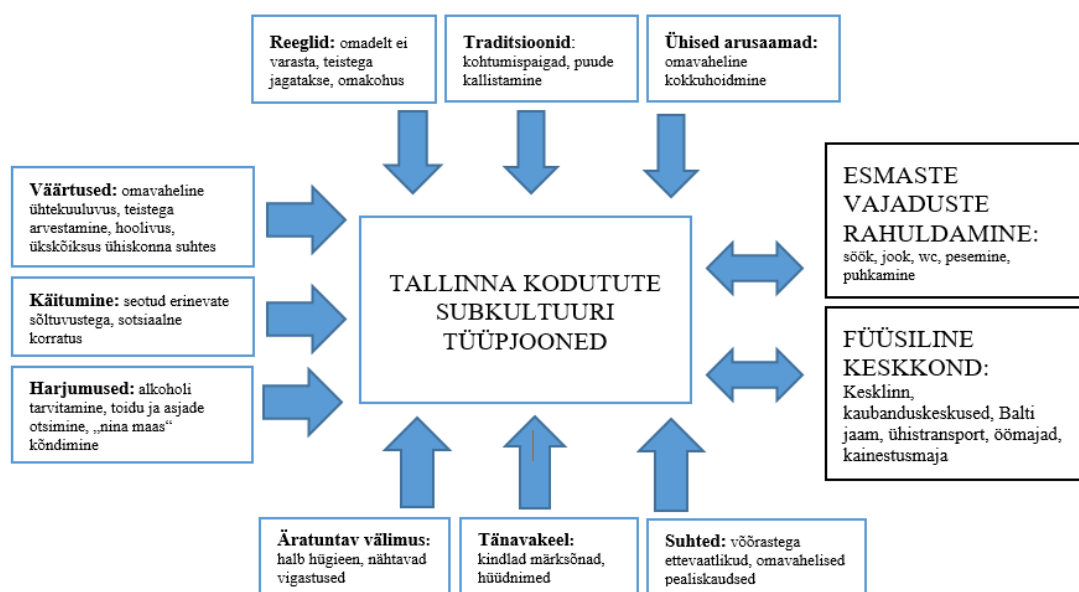
2.3 Järeldused ja ettepanekud

Käesolev töö otsis vastust **uurimisprobleemile**, kuidas parandada Tallinna kodutute olukorda arvestades nende subkultuuri. Sellest lähtuvalt oli magistritöö **eesmärgiks** välja uurida Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooned ja töötada välja lahendusi nende taasühiskonnastamiseks. Kvalitatiivse uurimisstrateegiana kasutati **etnograafilist uuringut**. Magistritöö esimesele uurimisküsimusele: Millised on Tallinna Kodutute subkultuuri elemendid? vastuse saamiseks viidi läbi osalusvaatlused ning etnograafilised intervjuud kodututega.

Osalusvaatluste ja intervjuude läbiviimise tulemusena kodututega selgus, et Tallinna kodututel on oma **subkultuuri tüüpjooned**, milleks on oma reeglid, eripärane käitumine, oma tänavakeel, traditsioonid, harjumused, väärtused, äratuntav välimus, ühised arusaamad, samuti omavaheline suhtlus. Selle tulemusena on autor koostanud joonise 2. Kodutute subkultuuri elemendid on väga sarnased varaste subkultuuri elementidega, kuid on erilaadsed sõltuvalt keskkonnast ja eesmärgist. Tallinna kodututel on tänaval väljakujunenud reeglid. Üheks reegliks on, et teise kodutu tagant ei tohi varastada. Selle reegli eriamisel arvatakse isik oma seltskonnast välja ning edaspidi ei soovi temaga keegi enam suhelda. Üheks reegliks oli ka see, et teise kodutuga jagatakse alati kõike, olgu selleks siis viimane võileib või vorstijupp, raha või alkohol. Samuti selgus uuringu tulemusel, et teise kodutu piirkonnast ei tohi pudeleid korjata, vastasel korral võib sellele järgneda omakohus (käesolev töö, lk 38-39, 51-52). Nii füüsiline

keskkond, kus nad viibivad ning esmaste vajaduste rahuldamise aspekt on olulised kodutute subkultuuri tüüpjoone: reeglid kujunemisel. Kodutute subkultuuri tüüpjooneks on eripärane käitumine, mis on samuti mõjutatud nende keskkonnast ja esmaste vajaduste rahuldamise aspektist. Kodutute käitumise alla liigitub alkoholi tarvitamine ja suitsetamine (käesolev töö, lk 37, 44) ning erinevad tegevused nagu pudelite korjamine, söögi ja joogi otsimine, asjade otsimine. Uuringu tulemusel selgus, et Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjoonteks oleva tänavakeele alla kvalifitseeruvad erinevad väljendid, lühendid ja slängid, mida kasutatakse ka omavahelises suhtluses (käesolev töö, lk 47-48). Füüsilise keskkonnaga ja esmavajaduste rahuldamisega on seotud ka see Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjoon. Tallinna kodutute üheks subkultuuri tüüpjooneks on traditsioonid. Kodututel on traditsiooniks kujunenud saada kokku kell 10:00 teiste kodututega taarapunktide juures, erinevates suuremates keskustes nagu Balti jaam, kaubanduskeskused ja ka näiteks trammipeatustes (käesolev töö, lk 39, 48-49). Traditsioonide kujunemisel kodutute subkultuuris on oluline roll füüsilisel keskkonnal ja esmavajaduste rahuldamisel. Tallinna kodutute subkultuuri osa on ka harjumustel. Näitena võib tuua, et sinna alla käib alkoholi tarvitamine, samuti söögi ning erinevate asjade otsimine (käesolev töö, lk 39, 50). Huvitavaks uuringutulemuseks oli harjunus „käia nina maas“, et leida raha või muid nende jaoks vajalikke esemeid. Kodutud jälgivad enda ümbruskonda üsna hoolikalt. Harjumuste kujunemisel on seos füüsilise keskkonna ja esmavajadustega. Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjoonena välja toodud väärtuste alla liigitub omavaheline ühtekuuluvuse tunne, teistega arvestamine ning samuti ükskõiksus ühiskonna vastu. Ka see aspekt on tugevas seoses füüsilise keskkonnaga ja esmavajaduste rahuldamisega. Uuringu tulemusel selgus, et Tallinna kodutute üheks subkultuuri tüüpjooneks on äratuntav välimus (käesolev töö lk 40), mille alla liigitub ebapiisav hügieen, nähtavad vigastused ja riietus. Kodututel on ükskõik, mis neil seljas on, peasi, et riided oleks terved. Enamasti, kui riided saavad pikalt kandes väga mustaks või lähevad katki leiavad nad endale uued ja viskavad vanad minema. Tihti on kodututel ka erinevaid vigastusi näha. Ka äratuntav välimus on seoses füüsilise keskkonna ja esmavajadustega. Tallinna kodutute üheks subkultuuri tüüpjooneks on ka ühised arusaamad, mille alla liigitub omavaheline kokkuhoidmine. Kuna kodututel on ühine staatus ja nad viibivad ühises keskkonnas- tänaval, jagavad nad kõike, suhtuvad üksteisesse hästi, sest nad on samas olukorras, kuid söögi ja joogi kättesaamine ning esmaste vajaduste rahuldamine on

raskendatud. Üheks oluliseks Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooneks on ka omavaheline suhtlus (käesolev töö, lk 36-37, 46). Kodutud suhtlevad üksteisega, kuna nad on samas staatuses, siis enamasti ei lähe nad suhtlusega sügavuti, vaid suhtlevad pealiskaudsemalt. Võõraste isikutega hoiavad kodutud pigem distantsi, kuna nende suhtes on sotsiaalne tõrjutus. Ka selle kodutute subkultuuri tüüpjoone kujunemisel mängib rolli nii keskkond, kui esmavajased. Konkreetnes keskkonnas- tänaval on vaja leida söök, jook ja tihti on lihtsam teistega suheldes ühiselt leida viis, kus midagi kättesaadavam on.

Joonis 2. Tallinna Kodutute subkultuuri tüüpjooned (autori koostatud)

Uuringu käigus viidi läbi ka ekspertintervjuu Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse juhi Kersti Põldemaa'ga, kes igapäevaselt puutub kokku kodutute isikutega ning on nende olukorraga kursis. Ekspertintervjuu eesmärk oli uurida eksperdi arvamust, kas kodutute subkultuuri mõistes on võimalik leida lahendusi nende olukorra parandamiseks ning selgitada välja Tallinna kodutute hetkeolukord. Samuti, kas Tallinna kodutute subkultuuri mõistmine võimaldab kodututele suunata rohkem teenuseid ja neid taasühiskonnastada. Ekspertiintervjuu tulemusel selgus, et kodutute taasühiskonnastamiseks on vaja uurida nende käitumist (käesolev töö 40-53). Samuti oleks vaja juurde päevakeskusi, suur probleem on psüühiliselt haigete kodututega, keda on tänaval palju ning keda pole võimalik ravile suunata. K.Põldemaa tõi välja, et kodututel on piisavalt infot nende resotsialiseerimisvõimaluste kohta ning kui keegi väga soovib on võimalik tänavalt ära

saada. Probleemid tekivad siis, kui kodutu isik on pikalt elanud ühes keskkonnas ja harjunud selle eluga ega oska enam midagi paremat soovida. Samuti on probleeme erinevate sõltuvushäiretega kodututega, kuna sunniravi ei kohaldata. Intervjuu järelendusena võib välja tuua, et kui inimene satub tänavale on vaja temaga kohe hakata tegelema, et teda taasühiskonnastada. Kui proovida taasühiskonnastada inimest, kes on aastaid tänaval elanud läheb vaja rohkem ressursi ning teistsuguseid lähenemisviise näiteks tänavasotsiaaltöötajat.

Magistritöö teisele uurimisküsimusele, millised on selle subkultuuriga seotud suurimad probleemkohad, leiti vastus osalusvaatluste ja intervjuude tulemusel. Selgus, et Tallinna kodutute subkultuuris esinevateks probleemideks (käesolev töö, lk 37-38) on erinevad sõltuvused (alkohol, suitsetamine), millest tingitult võivad järgneda probleemid, kus kodutud kukuvad või satuvad kuriteoohvriks. Samuti on kodutute subkultuuris probleeme ka võlgade, kasiinosõltuvuse ja arstiabi kättesaadavusega.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Tallinna kodututel on subkultuuri tüüpjooned, mille kujunemisel on oluline roll füüsilisel keskkonnal ja esmavajaduste rahuldamisel.

Magistritöö kolmandale uurimisküsimusele, millised võimalused on Tallinna kodutute olukorra parandamiseks ja nende taasühiskonnastamiseks, leidis autor vastuse lähtuvalt uuringu tulemusel selgunud subkultuuri tüüpjoontest. Võttes arvesse empiirilist uurimust teeb autor järgmised ettepanekud:

- **Tänavasotsiaaltöötaja-** isik, kelle vastu kodututel oleks usaldus, kes viiks ennast nende probleemidega kurssi ning sellest lähtuvalt saaks neid suunata
- **Alkoholisõltlased sunniravile-** suur probleem tänaval on alkoholisõltuvus, millest tingituna saavad erinevad probleemid alguse
- **Päevakeskused igasse Tallinna linnaosasse-** päevakeskustes saaksid kodutud sooja talvisel ajal, nad ei tarvitaks alkoholi sellisel määral, seal peaks olema võimalus ennast pesta õi tegeleda mõne arendava tegevusega (nt erinevad õpitoad), mis suunaks nende huvi erinevatele võimalikele töökohtadele
- **Koostöö erinevate firmadega-** nagu ka mujal süsteemides (nt vanglas) oleks kodututel võimalik mingit tööd teha ja selle eest ka veidi raha saada

- **Supiköögid, mis pakuvad ka hommikusööki-** kui kodutu esimese asjana enda kõhu täis sööb ei jää ta alkoholi tarvitamisest nii purju ja see hoiab ära ka edasised probleemid
- **Tänava kodutute iga-aastane loendus-** ainult nii saab ülevaate, kui suur on antud probleem tegelikult.
- **Riiklik riideabi-** see tagaks nende viisaka ja puhtama väljanägemise
- **Koostöö erinevate organisatsioonide vahel, ümarlauad-** politsei, kiirabi, psühhiaatriaigla, Kohaliku Omavalitsuse ja Tallinna Sotsiaaltöö Keskus peaksid rohkem koos tegutsema mõeldes lahendustele, kuidas kodutute olukorda parandada ja neid võimalusel taasühiskonnastada
- **Tervishoiuteenuste tagamine-** ka ravikindlustamata kodututel peaks olema võimalik saada arstiabi rohkem, kui ühel päeval nädalas
- **Viisakas suhtlus ja käitumine öömajades töötavate isikute poolt kodutute suunas-** kuna kodutud on grupp, kes on sotsiaalselt tõrjutud on väärikas käitumine nende suhtes eriti oluline

Antud ettepanekud on suunatud kodutute isikute taaskühiskonnastamiseks vajalike sammudena, kuna nende elutingimuste parandamine võib aidata neil muutuda ja tänavalt ära saada. Autor ei välista võimalust, et kodutele teenuste loomisel võib neil tekkida õpitud abitus ja nad harjuvad heade asjadega ära, kui siinkohal on oluline roll teenusepakkujatel ning tänavasotsiaaltöötajal, kes oskavad neid suunata.

Käesoleva uurimuse tulemusi saavad edaspidi kasutada sotsiaalteenuse pakkujad ning antud teemat oleks huvitav edasi uurida võttes antud töö aluseks. Edasised uuringud võiksid keskenduda kodutute taasühiskonnastamise viiside väljatöötamisele lähtudes kodutute subkultuuri elementidest, mis on käesolevas töös osalusvaatluste ning intervjuu ning teooria analüüsi kaudu välja toodud. Kodutu mõistmine võimaldab suunata teenuseid just sinna, kus neid on kõige rohkem vaja.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö uurimisprobleem oli esitatud küsimusena, kuidas parandada Tallinna kodutute olukorda arvestades nende subkultuuri? Sellest lähtuvalt oli magistritöö **eesmärgiks** selgitada välja kodutute subkultuuri tüüpjooned töötada välja lahendusi nende taasühiskonnastamiseks. Magistritöö eesmärgist ja püstitatud uurimisülesannetest tulenevalt on tegemist **empiirilise uurimusega**. Kvalitatiivse uurimisstrateegiana kasutati **etnograafilist uuringut**. Valim moodustati **lumepallivalimina**. Andmete kogumiseks viidi Tallinna kodututega läbi **osalusvaatlused** ja **etnograafilised intervjuud**, et selgitada välja Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjooned. Samuti viis autor läbi **ekspertintervjuu** Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse juhi Kersti Põldemaa'ga. Ekspertintervjuu eesmärk oli selgitada välja Tallinna kodutute hetkeolukord ning kas kodututega igapäevaselt tegeleva eksperdi arvates kodutute subkultuuri mõistes, on võimalik leida lahendusi nende olukorra parandamiseks. Samuti uurida, kas eksperdi arvates Tallinna kodutute subkultuuri mõistmine võimaldab kodututele suunata rohkem teenuseid ja neid taasühiskonnastada.

Osalusvaatluste ning intervjuude tulemusel kodututega selgus, et kodututel isikutel on oma subkultuuri tüüpjooned, milleks on oma reeglid, oma tänavakeel, väärtused, traditsioonid, harjumused, omavaheline suhtlus, ühised arusaamad, eripärane käitumine ja neile on omane äratuntav välimus. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Tallinna kodututel on erinevad subkultuuri tüüpjooned, mille kujunemisel on oluline roll füüsilisel keskkonnal ja esmavajaduste rahuldamise aspektil. Ekspertiintervjuu tulemusel selgus, et kodutute taasühiskonnastamiseks on vaja uurida nende subkultuuri. Samuti oleks vaja juurde päevakeskusi, suur probleem on psüühiliselt haigete kodututega, keda on tänaval palju ning keda pole võimalik ravile suunata. Osalusvaatluste ja intervjuude tulemusel selgunud subkultuuri tüüpjoonte selgudes tehti järgmised järeldused ja ettepanekud: tänavale oleks vaja **tänavasotsiaaltöötajad**, keda kodutud usaldaksid ja tegeleks kodututega personaalselt, **igasse Tallinna linnaossa üks päevakeskus**, kus kodutud saaksid päevasel ajal olla, **supiköögid, mis pakuksid ka hommikusööki, koostöö erinevate firmadega**, et pakkuda kodututele tööd, **riiklik riideabi**, et tagada kodututele viisakam väljanägemine, **asutustevaheline koostöö ja ümarlauad** kiirabi, politsei, kohaliku

omavalituse, psühhiaatrite ja psühholoogide vahel, **sõltuvussunniravi, iga-aastane tänavakodutute loendus**, et olla kursis kodutuse olukorraga Tallinnas. Antud ettepanekud on suunatud kodutute isikute taaskühiskonnastamiseks vajalike sammudena, kuna nende elutingimuste parandamine võib aidata neil muutuda ja tänavalt ära saada. Autor ei välista võimalust, et kodutele teenuste loomisel võib neil tekkida õpitud abitus ja nad harjuvad heade asjadega ära, kui siinkohal on oluline roll teenusepakkujatel ning tänavasotsiaaltöötajal, kes oskavad neid suunata.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et magistritöö uurimisprobleem leidis lahenduse ning uurimisküsimused vastused. Autori poolt koostatud magistritöö peamiseks eesmärgiks, milleks oli välja uurida Tallinna kodutute isikute subkultuuri tüüpjooned, leidis lahenduse. Samuti töötas autor lähtuvalt Tallinna kodutute subkultuuri tüüpjoontest välja ka lahendusi nende taasühiskonnastamiseks.

Edasised uuringud võiksid keskenduda kodutute taasühiskonnastamise viiside väljatöötamisele lähtudes kodutute subkultuuri elementidest, mis on käesolevas töös osalusvaatluste ning intervjuu ning teooria analüüsi kaudu välja toodud. Kodutu mõistmine võimaldab suunata teenuseid just sinna, kus neid on kõige rohkem vaja.

SUMMARY

This master's thesis is written in Estonian and contains an abstract in English. The volume of the work is 82 pages, containing 3 tables and 2 figures, to illustrate the data.

The objective of this study is to identify typical features of the subculture of homeless people in Tallinn and to develop solutions for their re-socialization. To achieve this goal, four research tasks were set: to analyze the elements of culture and subculture and the perceptions of different schools; to analyze the characteristics of Tallinn's homeless people subculture as a result of participatory observation; to interview homeless people, to analyze their answers about their subculture and its elements and to interview Head of Tallinn Social Work Centre, Ms. Kersti Põldemaa and open her views on the homeless people subculture; to synthesize the results of theory and empirical research and to make proposals to alleviate the problems of the homeless people.

In order to achieve the objective and research tasks of the master's thesis, the author used ethnographic research as research strategy and participatory observation, ethnographic interviews and expert interviews as data collection methods.

The master's thesis consists of two chapters. The first chapter analyzes the elements of culture and subculture, the definition of the homeless people in the world and the concept of subculture for different schools. The second chapter of the research deals with the methodology and sample of the study and analyzes the results of participatory observation and ethnographic interviews. Conclusions and proposals are then made to improve the situation of the homeless people and to reintegrate them. Qualitative content analysis and the data processing program NVIVO 11 have been used to process the data. Based on the results of the study, author identified the typical features of the homeless people subculture in Tallinn and presented proposals for improving their situation and re-socializing them.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Aareloid-Tart, A., 2012. *Nullindate kultuur I teise laine tulemine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Aimre, I., 2005. *Sotsioloogia*. 2. trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Allaste, A.-A., 2013. *Subkultuurid. Elustiilide uurimused*. Tallinn: TLÜ kirjastus, lk 123-129

Anderson, E. & Allard, F., 2005. *Encyclopedia of social measurement. Ethnography*. Oxford: Elsevier Academic Press, pp. 833-843

Bernard, H., 2017. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 6 trükk. London: Rowman & Littlefield.

Bourgois, P., 2003. *In search of respect: Selling crack in El Barrio*. New York: Cambridge University Press.

Brake, M., 1985. *The Sociology of Youth Culture and Youth Subculture in America*. London: Routledge

Coates, B.; Nolan, J., & Chen, T., 2020. *Tackling homelessness in Australia Submission to the Standing Committee on Social Policy and Legal Affairs inquiry into homelessness in Australia*, Australia: Grattan Institute. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/House/Social_Policy_and_Legal_Affairs/HomelessnessinAustralia [Kasutatud 06.03.2020].

Cohen, L., Manion L. & Morrison K., 2007. *Research methods in education*. 6. trükk. USA & Canada: Routledge.

Crises, 2021. *Crises: Together we will end homelessness. About homelessness*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.crisis.org.uk/ending-homelessness/about-homelessness/> [Kasutatud 06.04.2021].

Dobelniece, S., 2017. *Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused. Analüütiline ülevaade*. Tallinn: TLÜ kirjastus.

Euroopa Kodutuse Jälgimise Keskus, 2010. *Kodutuse vastase võitluse koordineerimine Euroopas – teetähiseks saav Euroopa*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu> [Kasutatud 08.05.2021].

Euroopa Parlament, 2014. *Euroopa Parlamendi 16. jaanuari 2014. aasta resolutsioon ELi kodutuse kaotamise strateegia kohta (2013/2994(RSP))*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2014-0043_ET.html [Kasutatud 08.05.2021].

FEANTSA, 2005. *ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion*, Brüssel: [Võrgumaterjal] Leitav: [http://www.feantsa.org > download](http://www.feantsa.org/download) [Kasutatud 08.05.2021].

FEANTSA, 2018. *Third Overview of Housing Exclusion in Europe 2018*, Belgia: The Foundation Abbé Pierre. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/futurium/en/urban-poverty/third-overview-housing-exclusion-europe-2018> [Kasutatud 08.04.2021].

Felson, M. & Eckert, M.A., 2017. *Introductory Criminology: The Study of Risky Situations*. New York: Routledge, pp. 239-243

Frederick, T., 2021. A street culture of homelessness. *Handbook of Street Culture. 1. trükk*, New York: Routledge.

Gelder, K., 1997. *The Subculter Reader. 2.trükk*. London and New York: Routledge.

Ghafur, A., 1988. Situating practice within diversity: Homelessness and Human development in Bangladesh. *The journal of social studies*, 112 pp. 44-63.

Gonnot, J. Dražanová, L. & Brunori, C., 2020. Global Trends and Continental Differences in Attitudes to Immigration: Thinking Outside the Western Box. *Policy Brief*, 11. pp. 3-4.

Harrison, L.E; Huntington, P.S, 2000. *Kultuur on tähtis. Kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut. Culture Matters: How cultural values shape human progress.* Tallinn: Kirjastus Pegasus.

Helme, K., 2010. *Airi-Alina Allaste uurib subkultuure ja kirjeldab uusi inimitüüpe* Õpetajate Leht, nr. 10, 12 märts, lk 7.

Hencks, R. & Edelenyi, A., 2020. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Üldine juurdepääs inimväärsele, kestlikule ja pikaajaliselt taskukohasele eluasemele“. *Euroopa Liidu Teataja*, 11 12, 13, pp. 2-3.

Hess, B.B., Markson E.W, Stein, P.J., 2000. *Sotsioloogia.* Tallinn: Külim.

Hirsjärvi S.; Remes. P. & Sajavaara P., 2010. *Uuri ja Kirjuta.* Tallinn: Kirjastus Medicina.

Hombs, E., 2001. *American homelessness. A reference handbook.* California: Contemporary world issues ABC Clio, pp. 51-52.

Homeless world cup foundation, 2009. *Global homelessness statistics.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://homelessworldcup.org/homelessness-statistics/> [Kasutatud 28.03.2019].

Honko, L. & Pentikäinen, J., 1970. *Kultuuriantropoloogia.* Tallinn: Kirjastus Tuum.

Howell, S., 2018. *Ethnography,* Oslo: University of Oslo. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.anthroencyclopedia.com/entry/ethnography#h2ref-1> [Kasutatud 28.03.2020].

Hubley, A. M., Russell, L. B., Palepu, A. & Hwang, S. W., 2012. Subjective Quality of Life Among Individuals who are Homeless: A Review of Current Knowledge. *Social Indicators Research*, 115 (1), pp. 509-254.

Ilan, J., 2015. *Understanding Street Culture: Poverty, Crime, Youth and Cool.* New York: Palgrave.

Jencks, C., 1994. *The Homeless.* London: Harvard University press.

- Johnson, D., 2009. *Barriers, Behaviors, Sub-cultures and the Homeless Population*, [Võrgumaterjal] Leitav: http://davidearljohnson.com/blog/barriers_behaviors_subcultures_and_the_homeless_po/ [Kasutatud 26 04 2021].
- Kalmus V., Linno, M. & Masso, A., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*, Tartu: Tartu Ülikool.[Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 26 04 2021].
- Kidron, A., 2007. *Elustiil ja heaolu. Eluviis, tegevusstiilid ja subjektiivne heaolu*. Tallinn: Trükikoda Paar.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C, 1952. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. England: Harvard University.
- Kurik, K.-L., 2016. *Nähtamatud nähtavaks-Austini ja Manchesteri lahinguväljad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.muurileht.ee/nahtamatud-nahtavaks-austini-ja-manchesteri-lahinguvaljad/> [Kasutatud 26.01.2020].
- Kõre, J, Kask, I & Tint, E., 2017. Trepist üles või alla. Eesti vajab tulemuslikumat kodutuse poliitikat. *Sotsiaaltöö*, 01, lk 39-53.
- Kõrvemaa, I., 2008. *Kodutute alkoholisõitlaste sotsiaalmajade vajaduste testimine Pärnu linna kaldapealse kodu näitel. Diplomitöö*. Pärnu: Tartu Ülikool Pärnu Kolledž.
- Laanemäe, A., 2003. *Kultuurilugu*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Laine, M., 1997. *Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse*. Soome: Eesti Riigikaitse Akadeemia.
- Lelov, L., 2013. *Kodutust põhjustavad sotsiaalsed faktorid - Pärnu kodutute varjupaiga näitel. Lõputöö*. Pärnu: Tartu Ülikool Pärnu Kolledž.
- Levinson, D & Ross, M., 2007. *Homelessness Handbook*. United States of America: Berkshire Publishing Group.

- Lewis, O., 1966. Scientific American. *The Culture of Poverty*, 215 (4), pp. 19-25.
- Linnas, M., 2003. *Kodutus kui sotsiaalne probleem- põhjusi ja seletusi Tartu linna täisealiste kodutute näitel. Bakalaureusetöö*. Tartu.
- Lotman, J., 2010. *Kultuuritüpoloogiast*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Malinowski, B., 1922. *Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge.
- Mitra, A., 2011. Homelessness in France: Labour-market implications. *Urbani Izziv*, 22 (1), pp. 115-126.
- Oinus, I., 2017. *Kodutus kui isiksuse sotsiaalne tagajärg, Magistritöö*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Park, R-E., 1915. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the City Environment, *American Journal of Sociology*. America: The University of Chicago Press, pp. 577-612
- Parliament by the Secretary of State for Housing, 2018. *Rough Sleeping Strategy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.gov.uk/government/publications/the-rough-sleeping-strategy> [Kasutatud 14.03.2021].
- Pawson, H., Parsell, C., Saunders, P., Hill, T., & Liu, E., 2018. *Australian homelessness monitor 2018*, Australia: Launch housing.
- Piirsalu, S., 2020. *Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse klientide analüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/tallinna-sotsiaaltoe-keskuse-klientide-analuus> [Kasutatud 08.05.2021].
- Pleace, N & Hermans, K., 2020. Counting All Homelessness in Europe: The Case for Ending Separate Enumeration of 'Hidden Homelessness'. *European Journal of Homelessness*, 14, pp. 35-62.
- Pourramedani, A., 2017. *Marked decline in homeless people in Norway*, Norway: Norway Today.

- Põldemaa, K., 2013. *Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. 2013.aasta tegevusaruanne*, Tallinn
- Põldemaa, K., 2019. *2019. aasta aruanne*, Tallinn: Tallinna Sotsiaaltöö Leitav: https://swcenter.ee/swp/wp-content/uploads/2019/03/TSK-aastaruanne-2018_01.03.2019.pdf [Kasutatud 04.12.2019].
- Põldemaa, K., 2020. *2020. aasta aruanne*, Tallinn: Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. Available at: <https://swcenter.ee/swp/asutus/> [Kasutatud 04.12.2020].
- Rammo, T., 2016. *Sotsiaaltrendid* 7. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ank.ee/wp-content/uploads/2017/02/sotsiaaltrendid_7-2.pdf
- Raska, E., Raitviir, T., 2005. *Artiklite kogumik. Eesti Edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus*. Tallinn: Eesti Ensüklopeediakirjastus, lk 32-33
- Raud, R., 2013. *Mis on kultuur? Sissejuhatus kultuuriteooriasse*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Ravenhill, M., 2014. *The culture of homelessness: An ethnographic study*, United States: ProQuest LLC, pp. 13-25. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://etheses.lse.ac.uk/2665/1/U615614.pdf> [Kasutatud 04.02.2021].
- Reinson, M., 2015. *Kodututega kaasnevad probleemid Keslinna politseijaoskonna teeninduspiirkonnas. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Roberts, B., 2006. *Micro social theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Roszak, T., 1969. *The making of a counter culture: Reflections on the technocratic society and its youthful opposition*. New York: Anchor Books.
- Rummo, T.-L., 2016. *Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus*, Tallinn: Statistikaamet. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus> [Kasutatud 04.12.2019].
- Saar, A., 2005. Aeg hoolida inimeste muredest. rmt.: *Eesti Edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus.*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, p. 59.
- Saarts, T., 2017. XXI sajandi poliitikud: ametipostil, kuid mitte enam võimul. *Sirp*, 24-25, lk. 2-3.

Salganik, M. D., & Heckathorn D.D., 2004. Sampling and Estimation in Hidden Populations Using Respondent-Driven. *Sociological Methodology*, 34 (1), pp. 193-239.

Wardhaugh, J., 2012. Rural homelessness in India. In: S. Smith (Ed.), *International Encyclopedia of Housing and Home*. Amsterdam: Elsevier, pp. 216-225.

Sotsiaalministeerium, 2004. *Estonia's National Action Plan for Social Inclusion*, Tallinn. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_2004_ee_en_version.pdf. [Kasutatud 04.04.2021].

Sotsiaalministeerium, 2014. *Kodutute oomaja teenus*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Statistika/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/kodutute_oomaja_teenus_2010-2014.doc [Kasutatud 04.04.2021].

Spradley, J., 2016. *The Ethnographic Interview*. United States of America: Waveland Press.

Stakelum, R. & Matthiessen, M., 2020. *Youth Homelessness in Generation Covid19. How does Covid19 impact on vulnerable and already marginalised young people experiencing homelessness?*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/64941298/Youth%2520Homelessness%2520in%25200Generation%2520Covid19%252026-05%2520final.pdf/ac5351f2-8b03-4283-251c-4f8c4e11230c> [Kasutatud 06.04.2021].

Suik, U., 2017. *Nurjatud ja lahendatavad probleemid, ajaleht Sakala*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://sakala.postimees.ee/4175871/nurjatud-ja-lahendatavad-probleemid> [Kasutatud 06.05.2021].

Sutherland, E., 1988. *The professional Thief*. Chicago: University of Chicago Press.

Sätre, A-M. & Morell, I. A., 2016. *Attitudes, Poverty and Agency in Russia and Ukraine*. London: Routledge.

Zack, N., 2020. Homelessness, Philosophy, and Public Policy. In: G. J. M. Abbarno, ed. *The Ethics of Homelessness: Philosophical Perspectives*. America: Brill, pp. 175-191.

Tallinna Sotsiaaltöö Keskus, 2012. *Kodutud Tallinnas*, [Võrgumaterjal] Leitav: https://uuringud.tallinn.ee/file_download/516 [Kasutatud 03.05.2020].

Tartu Ülikool, 2020. *Tartu Ülikooli inimuringute eetika komitee statuut*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ut.ee/et/teadus/eetikakomitee> [Kasutatud 03.05.2021].

Teddle, C., & Yu, F., 2007. Mixed Methods Sampling A Typology With Examples. *Journal of Mixed*, 1 (1), pp.77-100.

The City of Helsinki, 2018. *Infofinland.fi Soome sinu keeles*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.infofinland.fi/et/elu-soomes/eluase-ja-elamine/kodutus> [Kasutatud 28.03.2019].

Tiit, E., 2014. *Eesti rahvastik. Hinnatud ja loendatud*. Tallinn: Statistikaamet.

Tint, E., 2015. *Trepist üles või trepist alla- varjupaiga teenuste kasutajale resotsialiseerumise perspektiivid Tartu linna kodutute näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Valcarsel Siso, R. L., 2014. Regioonide Komitee arvamus "Euroopa kodutuse kaotamise strateegia". *Euroopa Liidu Teataja*, 25.06.2014, pp. 36-37.

Vihalemm, T., 2014. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*, Tartu: Tartu Ülikool.

Williams, P., 2011. *Subcultural Theory. Traditions and concepts*. Cambridge: Polity Press.

Wilson, T., 2005. *Participant Observation*. USA: Elsevier Academic Press.

Windridge, K., Ockleford, E. & Hancock, B., 2009. *An Introduction to Qualitative Research*, Nottingham: The NIHR Research Design Service for Yorkshire & the Humber.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Ühiskonnateaduste Instituut, 2018. *Ühiskonnateaduste potentsiaalsete nurjatute probleemide valitsemisel ja muutuste juhtimise õppimisel*, Tallinn: Tallinna Ülikool.
[Võrgumaterjal] Leitav:
<https://www.tlu.ee/yti/meediavarav/blogid/uhiskonnateaduste-potentsiaalset-nurjatute-probleemide-valitsemisel-ja> [Kasutatud 03.05.2021].

YLE, 2018. *Finland's homelessness scheme takes 3,500 people off the street*, Finland: s.n.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 5. Kultuuri elemendid (Laanemäe, 2003, lk 17; autori koostatud)	lk 15
Tabel 6. Osalusvaatluste koodipuu (autori koostatud)	lk 36-37
Tabel 7. Uurimisküsimus ja intervjuude analüüsi koodid (autori koostatud)	lk 44
Tabel 8. Kodututega intervjuude kodeerimise tulemused (autori koostatud)	lk 44-45
Joonis 1. Subkultuuri tunnusjooned (Sutherland, 1988, p. 282, autori koostatud)	lk 26
Joonis 2. Tallinna Kodutute subkultuuri tüüpjooned (autori koostatud)	lk 63

LISA 1 Vaatluspäevik

Kohad, kus liigume (kuidas liigume, kuhu, traditsioonid, nt kui käivad konkreetses kohas konkreetsel ajal või saavad kokku kellegagi)	
Käitumine (kuidas kodutud käituvad, kui kokku saavad, kuidas avalikus kohas käituvad)	
Keel (kuidas nad omavahel suhtlevad)	
Sümbolid, väljendid, žestid	
Uskumused, tõekspidamised (kuidas nad neid väljendavad)	
Kombed (on neil konkreetsel mingisugused väljakujunenud kombed)	
Probleemid uurimiseväljal	
Isiklikud tähelepanekud (uuringut ja vestluskaaslast puudutavad kahtlused, tunded, rõõmud ja hirmud)	

LISA 2 Intervjuu küsimused kodututele

Kuidas algab Teie päev, mida Te teete?

Millised on Teie igapäeva tegevused?

Kas Te suhtlete teiste kodututega?

Kas Teil on välja kujunenud oma sümbolid, käemärgid, keel? Mingid väljendid, mida kasutate, et üksteist paremini mõista või aru saada?

Kas Teil on väljakujunenud traditsioonid? Kas Te teete mingeid kindlaid asju mingitel päevadel, kas saate kokku kuskil?

Kas Teil on väljakujunenud kindlad harjumused? (nt käite konkreetses poes, supiköögis, majutuskohas)

Kas Teil on väljakujunenud reeglid, mida kindlasti täitma peate? (nt teise piirkonnas ei tohi pudeleid korjata jne). Millised on tagajärjed reeglite mitte täitmise ees?

Kui kaua olete elanud tänaval?

Miks sattusite tänavale?